

Infinitivmerkets status i mellomnorske kontrollkonstruksjoner

Av Endre Mørck

Undersøkelsen bygger på 3413 diplom med 1158 kontrollkonstruksjoner fra perioden 1350–1525. Hovedresultatet av undersøkelsen er at infinitivmerket i disse konstruksjonene enten er subjunksjon i en norrøn struktur der infinitiven er flytta ut av verbfrasen, eller er klitikon til infinitiven i en eldre nynorsk struktur der infinitiven står i verbfrasen. Infinitivmerkets status viser seg først og fremst gjennom ulike plasseringer av infinitiven i forhold til midtfeltsadverb og til verbalpartikler, men det er dessuten relevant å trekke inn sammenskriving av infinitivmerket og infinitiven, forma på infinitivmerket og utelatelse av infinitivmerket. Med utgangspunkt i den eldre nynorske strukturen kan en dessuten beskrive forekomsten av ledd framfor infinitivmerket og infinitiven som resultat av flyttinger som en også finner i finitte leddsetninger.

1 Innleiing

I mellomnorsk finner vi ikke overraskende infinitiv brukt i de samme konstruksjonene som i norrønt og moderne norsk, dvs. som kjerne i en verbfrase etter modale hjelpeverb med et subjekt med ei semantisk rolle tildelt av infinitiven (1), i infinitivsledd i såkalte løftingskonstruksjoner, der subjektet for infinitiven er gjort til subjekt for det finitte verbet som infinitivsleddet er knytta til, og vi kan si at vi har et spor etter det løfta leddet i infinitivsleddet (2), i småsetninger, tradisjonelt kalt akkusativ med infinitiv, der akkusativleddet er logisk subjekt for infinitiven (3), og endelig i infinitivsledd i kontrollkonstruksjoner (4a–c) (sml. Faarlund 2003: 58–59).

- 1 **hon**_{Subj} **scal**_{Mod} alrigh [fa_{Inf} the kona] – *Hun skal aldri få den kua.*
(DN XI 151 1431)

- 2 ty **tykte**_{FinV} mek [**thetta breff** ...]_{Subj/i} [**t_i vara**_{Inf} lagligh j allom sinom greinom ok articolis]. – *Derfor syntes meg dette brevet være lovlig i alle sine deler og artikler.* (DN II 897 1475)
- 3 ... ath han saa [[**Salmundh opnæmdhan**]_{Akk} **hoggha**_{Inf} spærrro ther j theim sama skoghenom] – ... *at han så førnevnte Solmund hogge bjelker der i den samme skogen* (DN I 793 1445)
- 4 a jattade **Sigurder**_{Subj/i} sira Øystæini [**at**_{Su} **PRO**_i **luka**_{Inf} j] þa sææt tuær hæfsældor smørs ij hudir ok æina mark peningha]. – *Sigurd lovte sira Øystein å betale i den avtalen to halvsåld smør, 2 huder og én mark penger.* (DN V 303 1378)
- b Ok fulkomleggha biodhom ver [**hwerium loghmanne j waro riike j Noreghe**]_{Obj/i}, [**at**_{Su} **PRO**_i **sætia**_{Inf} þessa wara rættabøter in j loghbokena], – *Og fullt ut påbyr vi hver lagmann i vårt rike i Norge å sette disse retterbøtene våre inn i lovboka.* (DN V 331 1384)
- c vtan tha varder [**at**_{Su} **PRO** **taka**_{Inf} til thet ena som epter ær som ær jorda gotz] – *Men da blir det å ta det ene som er tilbake, som er jordegods.* (DN III 834 1456)

I kontrollkonstruksjoner kan subjektet for infinitiven sies å være et abstrakt pronomen PRO, som liksom andre pronomen får sitt innhold fra konteksten. Som oftest får PRO dette innholdet fra et koreferent ledd i den overordna setningen, slik som fra subjektet i (4a) og det indirekte objektet i (4b), og en sier da at PRO er kontrollert av dette koreferente leddet. Til slike infinitivskonstruksjoner regner en også tilfeller der det ikke er uttrykt noen kontrollør for PRO og denne bare må forstås ut fra sammenhengen som i (4c). Vi skal ikke gå nærmere inn på hva slags ledd som kontrollerer PRO i det mellomnorske materialet.

Som det framgår av den grammatiske markeringa i disse kontrollkonstruksjonene, er det her tatt for gitt at infinitivsmerket er en subjunksjon, og at PRO skiller denne subjunksjonen fra infinitiven, slik en analyserer slike infinitivskonstruksjoner i moderne norsk. Men som vi skal se i avsnitt 3, har det vært argumentert for at infinitivsmerket kan stå som et klitikon til infinitiven i eldre norsk, og at de begge da kommer etter PRO. Infinitivskonstruksjonene i (4a–c) har i så fall strukturen som er vist i (5a–c).

- 5 a [**PRO**_i [**at**_{Klit} **luka**]_{Inf} j] þa sææt tuær hæfsældor smørs ...]
 b [**PRO**_i [**at**_{Klit} **sætia**]_{Inf} þessa wara rættabøter in j loghbokena]
 c [**PRO** [**at**_{Klit} **taka**]_{Inf} til thet ena som epter ær som ær jorda gotz]

Siden det ofte er vanskelig å avgjøre hvilken struktur vi har, og plasseringa av PRO i forhold til infinitivsmerket dermed er usikker, er PRO utelatt i mange av eksempla nedafor. PRO er bare tatt med der det er behov for å synliggjøre at vi har en kontrollkonstruksjon, eller vise strukturen på denne, og er da satt inn mellom infinitivsmerket og infinitiven om det ikke er spesiell grunn til annen plassering.

Målet med denne artikkelen er å drøfte statusen til infinitivsmerket i mellomnorske infinitivkonstruksjoner med PRO som subjekt ved å se på forhold som kan tyde på at infinitivsmerket er subjunksjon eller klitikon til infinitiven. I samband med denne drøftinga vil også relevante leddstillingsforhold bli trukket inn, men uten at det blir gitt noen fullstendig beskrivelse av strukturen til disse infinitivkonstruksjonene.

Materialet for drøftinga er henta fra de fem første binda av *Diplomatarium Norvegicum* (DN), som er de binda som inneholder flest egne diplom, dvs. færrest avskrifter og færrest tekster på fremmede språk. I søket etter aktuelle infinitivkonstruksjoner har jeg her gått gjennom alle diplom fra tidsrommet 1350–1525 som er skrevet i det daværende Norge på et skandinavisk språk og trykt etter originalen. Dette er til sammen 3413 diplom med 61659 linjer tekst (telt etter den trykte utgaven), noe som tilsvarer ca. 1540 fulle sider. Se liste over diplom i Mørck (1980: 160–161) og tabeller som viser fordelinga av materialet på perioder og teksttyper, i Mørck (2015: 47–48).

I noen tilfeller vil det bli vist hvordan de undersøkte fenomena for-deler seg kronologisk innafor dette materialet, men ellers blir materialet sett under ett uten at det blir gått inn på geografiske, sosiale eller språklige forskjeller i det. Det mellomnorske diplommaterialet har naturligvis de svakhetene at diploma er mer eller mindre formelbundne tekster, og at de inneholder innslag av svensk og etter hvert særlig dansk. Diploma er imidlertid det eneste aktuelle kildematerialet for ei slik gransking av mellomnorsk syntaks ettersom det andre materialet vi har, bare er jordebøker og lovavskrifter. Og det er så mange og ulike grader av fremmed påvirkning at det er vanskelig å trekke et skille mellom tekster etter språklige kjennetegn, så vi får heller se det slik at dette skriftspråket med innslag fra andre skandinaviske språk er det skriftspråket som brukes i Norge på denne tida.

2 Avgrensing av kontrollkonstruksjonene

Som kjennetegn på infinitivkonstruksjoner med PRO som subjekt nyttes gjerne det at infinitiven her normalt står med infinitivmerke i motsetning til når infinitiven brukes i andre sammenhenger, jf. Faarlund (2004 a: 271–272) for norrønt og Faarlund, Lie & Vannebo (1997: 470–471, 976, 994–996) for moderne norsk.

Faarlund (2004 a: 151–152, 159–160) regner derfor med at vi har en infinitivkonstruksjon med PRO etter *biðja* ‘be’ i norrønt når infinitivmerket er med, men at det er en akkusativ med infinitiv når det ikke er noe infinitivmerke. Samme analyse av infinitivsledd etter *be* finner vi hos Faarlund, Lie og Vannebo (1997: 1008) for moderne norsk. I tråd med dette har jeg analysert de mellomnorske infinitivledda etter både *biðja* og det mer eller mindre synonyme *beiðast* som infinitivkonstruksjoner når infinitivmerket er med (6a–b), men som akkusativ med infinitiv når det ikke er noe infinitivmerke (7a–b) (jf. Mørck 2015: 54–55), sjøl om slike infinitivkonstruksjoner uten og med infinitivmerke innholdsmessig kan være ganske like.

- 6 a Oc til sanenda her vm **bider** ek ... [sire Aslac Magnusson oc Berghulf Amundzsson]_i [**ath** PRO_i **hengia**_{Inf} siin jncighle ... firir þetta bref]. – *Og til bekreftelse på dette ber jeg ... sira Aslak Magnusson og Bergulv Amundsson om å henge sine segl ... for dette brevet.* (DN IV 956 1465)
- b Til mere saningen her om **bedes** vi ... [her Niels Henricson ridder]_i [**at** PRO_i **henghe**_{Inf} sith *jngcile fore thette breff ...]. – *Til mer bekreftelse på dette ber vi ... herr Nils Henriksson, ridder, om å henge sitt segl for dette brevet ...* (DN I 949 1486)
- 7 a ok till sannynnda **bad** ek [[**Kætiull Eriksson ok Ræidar Þorkælsson**]_{Akk} **sætia**_{Inf} sin incigli ... firir þettæ bref] – *Og til bekreftelse bad jeg Kjetil Eiriksson og Reidar Torkjellsson sette sine segl ... for dette brevet.* (DN IV 643 1395)
- b tiil mere saninde ... tha **bedes** jek ... [[**her Karl Jensson ... Torsten Olsson och Jon Gudbrand(son)**]_{Akk} **henghe**_{Inf} sine jnsigle fore thetta breff ...]. – *Til mer bekreftelse ... så ber jeg ... herr Karl Jensson ... Torstein Olsson og Jon Gudbrandsson henge sine segl for dette brevet ...* (DN II 1012 1500)

Utenom dette tilfellet har jeg likevel ikke nytta bruk av infinitivmerke som avgjørende tegn på at vi har en infinitivkonstruksjon med PRO som subjekt, for det er en god del typiske konstruksjoner av dette slaget

som mangler infinitivsmerke, på samme måte som det er typiske eksempler på konstruksjoner som normalt inneholder infinitiv uten infinitivsmerke, der det er med et infinitivsmerke.

Når det gjelder kontrollkonstruksjoner, kan vi f.eks. sammenlikne infinitivene etter verba *játta* 'love' og *bjóða* 'påby' med infinitivsmerke i (4a–b) i avsnitt 1 og uten infinitivsmerke i (8a–b). Når vi har slike kontrollverb som kan ta en infinitivskonstruksjon med infinitivsmerke og med PRO som subjekt, men står med tilsvarende konstruksjon uten infinitivsmerke, har jeg regna med infinitivskonstruksjon i begge tilfeller. (Se om utelatelse av infinitivsmerket i avsnitt 7.)

- 8 a en tighio merker iattade **han**_{Subj/i} [— PRO_i **luka**_{Inf} sialfuer at Mikials mæssu nest k[oma]nde] – *Men ti mark lovte han å betale sjøl ved førstkommende mikkelsmess.* (DN IV 602 1392)
- b oc byudom wer [**soknapreste at Kroskirkiiio æder hans mederhielpper**]_{Obj/i} [— PRO_i [**læse oc kynne**]_{Inf} thette bref openbare i kirkiiodurom ...] – *Og vi påbyr soknepresten ved Korskirken eller hans medhjælper å lese og gjøre kjent dette brevet offentlig i kirkedøra ...* (DN V 839 1461)

Modale hjelpeverb står normalt med infinitiv uten infinitivsmerke, men i det mellomnorske materialet finner vi eksempel på bruk av infinitivsmerke etter ei rekke verb som vi må kunne karakterisere som modalverb uten å gå nærmere inn på hvordan denne gruppa skal avgrensnes, bl.a. *kunna* 'kunne', *skulu* 'skulle', *vilja* 'ville' og *mega* 'måtte, kunne' (9a–d). Det første av disse verba nyttes så vel i norrønt (Faarlund 2004 a: 129) som dialektisk i moderne norsk (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 471) både som modalverb med infinitiv uten infinitivsmerke og som leksikalsk verb med infinitiv med infinitivsmerke etter seg, men i mellomnorsk gjelder dette altså flere verb. Det trengs ei egen drøfting for å avgjøre om vi her bare har verbfraser med et uventa infinitivsmerke eller infinitivskonstruksjoner med PRO, og jeg har valgt å se bort fra infinitiver med infinitivsmerke etter modalverb.

- 9 a **kunno** þaaw æigi **at greina** hvart helldur voru iii leifvar bravdz eda iiii – *De kunne ikke gjøre greie for om det var 3 leiver brød eller 4.* (DN III 497 1391)

- b en þeir **skulu** ... þer firir **at halda** hennar altiid. ein tima a huoriu are ... – *Men de skal ... derfor holde hennes sjelemesse én gang hvert år ...* (DN III 433 1381)
- c ... at ek **wil** stadelighe oc fulkommelighe **at halda** all statuta oc priuilegia ... – ... *at jeg vil fast og heilt ut holde alle forordninger og privilegier ...* (DN IV 816 1422)
- d ... vtan þau ein maalemne sem so stoor ero at han **maa** ei ifuir **at takæ** medher loghom, – ... *bortsett fra bare de sakene som er så store at han ikke kan make dem etter lovene.* (DN IV 803 1417)

Vaklende bruk av infinitivmerke har vi også i løftingskonstruksjoner og akkusativ med infinitiv i mellomnorsk. I løftingskonstruksjoner er det heller ikke infinitivmerke i utgangspunktet (10a), men her dukker infinitivmerket opp i løpet av overgangen fra norrønt til eldre nynorsk (10b) (Faarlund 2003: 67–68; 2007: 69–70). I akkusativ med infinitiv er det normalt ikke infinitivmerke (11a), men det er ei klar øking i bruken av infinitivmerke i slike tilfeller i mellomnorsk (11b) (Mørck 2015: 60–66). Disse to konstruksjonene med infinitivmerke er ikke inkludert i materialet for denne undersøkelsen.

- 10 a ... sakar þess at oss syntes Gisbrit_i [t_i ey **hafua**_{Inf} laglighen motæ kast] – ... *fordi Gisbrikt syntes oss ikke å ha lovlig innvending* (DN IX 277 1440)
- b oc efther thet prof synthis os [stor likæn]_i [t_i til **at vær(a)**_{Inf}] – *Og etter det vitneprovet syntes det oss å være stor sannsynlighet for (at det var slik).* (DN IV 1010 1491)
- 11 a sua hōyrdum mer ok [Olaf_{Akk} **kænnaz**_{Inf} at han hafde saet þa jord ...] – *Så hørte vi også Olav vedgå at han hadde sådd den jorda ...* (DN V 293 1376)
- b ... at swa hōyrde han [[Hælg hæ fadur sin]_{Akk} **at segia**_{Inf} at firsagder gardar atto ...] – ... *at så hørte han Helge, faren sin, si at de førnevnte gardene eide ...* (DN I 657 1418)

Infinitivkonstruksjonene som er inkludert i denne undersøkelsen, står typisk som nominal utfylling til det overordna verbet, en sjelden gang som subjekt for det (12a), men vanligvis som objekt (12b). Videre fungerer disse infinitivkonstruksjonene ofte som fritt adverbial (12c). Dessuten kan infinitivkonstruksjonene stå som utfylling til en preposisjon (12d), et adjektiv (12e) eller et nomen (12f). I tillegg kan de fungere som en infinitiv relativsetning (infinitivrelativ) der et utelatt ledd er

koreferent med korrelatet (12g). I alt består materialet for denne granskinga av 1158 infinitivskonstruksjoner.

- 12 a Nw af þy at oflanght vaare [at PRO_i biidhæ so lenge at contribuciones samankomo i Noreghe] ... þy haffwer ... – *Men fordi det ville være for lenge å vente så lenge at bidraga blei samla inn i Norge, ... så har ...* (DN IV 863 1437)
- b ... þa hofum ver lofuat þæim_i [at PRO_i læighia ser landuærna skip], – ... *så har vi lovt dem å leie seg leidangsskip.* (DN II 385 1365)
- c ffiick taa Jon_i sind staalbogæ oc spente [at PRO_i skywte for^{ne} Olaff i heell]: – *Da fikk Jon stålbuen sin og spente (den) for å skyte førnevnte Olav i hjel.* (DN II 1064 1520)
- d ... at han_i var huarke radande edær valdande [v_{mp} [at PRO_i hengia Gunnar oera]] – ... *at han verken planla eller var skyld i å henge Gunnar Yngre.* (DN I 339 1354)
- e war ek_i [reidhobughin_A [at PRO_i taka bæggiæz þæira prof]] – *Jeg var klar til å ta begge deres bevis.* (DN II 653 1420)
- f oc haffde [alle sammen]_i [act_N [att PRO_i leffue i fredt]]. – *Og alle sammen hadde hensikten å leve i fred.* (DN III 1087 1522)
- g ... ath hon gaff till [Marie kirke j Oslo]_i ... [[ein forgylth bratze]_j [ath PRO_i sette —_j j ein koorkape]]_{NP} ... – ... *at hun gav til Mariakirken i Oslo ... ei forgylt spenne å sette på ei korkåpe ...* (DN V 979 1498)

3 Tidligere analyse av infinitivmerkets status og posisjon

Utgangspunktet for denne drøftinga av infinitivskonstruksjoner i mellomnorsk er beskrivelsen til Faarlund (2003; 2005; 2007) av hvordan slike konstruksjoner fra norrønt til moderne norsk har gått gjennom tre stadier der infinitivmerket hatt ulik status og posisjon, og i det følgende skal vi holde oss til de strukturene han presenterer.

Første stadium er norrønt regna fra 1100-tallet og ut 1300-tallet. I denne perioden stod infinitiven framfor setningsadverb i infinitivskonstruksjoner på samme måte som verbet i finite leddsetninger, og infinitivmerket fungerte som en subjunksjon, jf. eksempel (13a–b) og strukturen i fig. 1a. Infinitivmerket *at* var da et sjølstendig ord med et visst trykk og kunne derfor utvikle seg til /o:t/ ved forlenging og runding av vokalen. Fordi plassen mellom infinitivmerket og infinitiven var fylt av PRO, kom det aldri andre ledd mellom disse, og vi finner heller ikke sammenskriving av infinitivmerket og infinitiven i denne tida.

- 13 a ok þa stoðar os til fullrar hæliso [**at**_{Su} **PRO granda**_{Inf} **æigi**_{Sadv} nængum værum. ...] ... – *Og så hjelper det oss til fullkommen frelse å ikke skade våre neste ...* (Hom. s. 60)
- b Ðat byriar oc hverium manne [**at**_{Su} **PRO vera**_{Inf} **eigi**_{Sadv} bacmalogr] ... – *Det sømmer seg også for enhver mann å ikke være baktalende ...* (Hom. s. 37)

Andre stadium er eldre nynorsk fra og med 1400-tallet og til slutten av 1800-tallet. Da kom setningsadverb før infinitiven siden verbet ikke lenger flytta ut av verbfrasen i leddsetninger, og infinitivsmerket, som fortsatt alltid stod rett framfor infinitiven, har blitt omtolka til et klitikon til denne, som vist i eksempel (14a–b) og fig. 1b. Statusen som klitikon uten eget trykk førte til forkorting av vokalen og bortfall av konsonanten i infinitivsmerket. Ettersom infinitivsmerket ikke gjentas ved sideordna infinitiver, jf. det siste av disse eksempla, må det som sagt være et klitikon og ikke et prefiks til verbet.

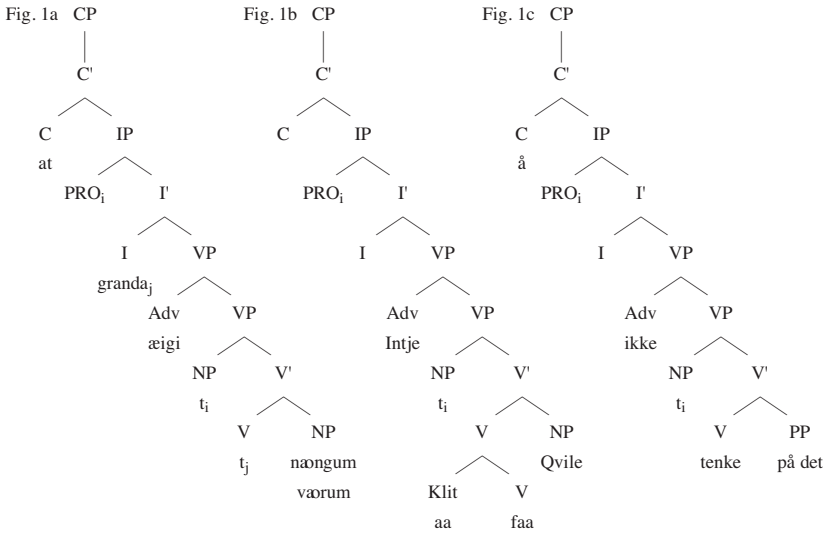
- 14 a [**PRO Intje**_{Sadv} [**aa**_{Klit} **faa**]_{Inf} Qvile] tyktes haam for leit, – *Å ikke få hvile syntes ham leit.* (Mbl. s. 237 1770–71)
- b De e: [**PRO int**_{Sadv} [**aa**_{Klit} **foragt** **hæl forsøm**]_{Inf} Gusohla], – *Det er: å ikke forakte eller forsømme gudsorda.* (Bspr. s. 130 1800)

Tredje stadium er moderne norsk fra slutten av 1800-tallet til i dag. Nå kan infinitivsmerket igjen komme først i infinitivkonstruksjoner (15a–b), og infinitivsmerket er da trulig reanalysert som subjunksjon etter mønster av subjunksjonen i finitte leddsetninger, slik at vi får strukturen i fig. 1c ifølge Faarlund (2007: 73).

- 15 a Derfor var det best [**å**_{Su} **PRO ikke**_{Sadv} **tenke**_{Inf} på det]. (Christiansen 1938: 193)
- b Det er berre harde ordrar om [**å**_{Su} **PRO ikkje**_{Sadv} **legge**_{Inf} bører av viting om ting på nokon i utrengsmål]. (Vesaas 1945: 33)

I tillegg finner vi fortsatt konstruksjoner med setningsadverb framfor infinitivsmerket og infinitiven (16a–b) “og for mange språkbrukarar er dette det mest naturlege” (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 997). Faarlund (2003: 65–66; 2007: 73) ser dette som ei videreføring av den eldre nynorske strukturen.

- 16 a Jeremy går forbi og konsenterer seg om [PRO ikke_{Sadv} [å_{Klit} snuble]_{Inf} i trappen]. (Bjørnstad 1977: 6)
 b Men han oppgir feil by, Bergen for Oslo, for [PRO ikkje_{Sadv} [å_{Klit} bli]_{Inf} send heim]. (Fløgstad 1988: 150)

Alternative analyser av infinitivkonstruksjoner i moderne norsk er gitt av Emonds & Faarlund (2014: 103–104) og Faarlund (2015), men det er ikke nødvendig å gå inn på dem for den videre drøftinga av mellomnorsk.

På grunnlag av eksempel hos Myrvoll (2005: 277–278) antar Faarlund (2007: 72) at den moderne strukturen med rekkefølgen infinitivsmerke, setningsadverb og infinitiv først er dokumentert i 1880-åra. Myrvoll meiner imidlertid at muligheten til å plassere setningsadverb mellom infinitivsmerket og infinitiven kan være gammel i norsk, og at det kan være tilfeldig at denne sjeldne konstruksjonen ikke fins i det eldre nynorske bygdemålsmateriale. Og Knudsen (1967: 130) har observert at Johan Herman Wessel på slutten av 1700-tallet ofte har nekting mellom infinitivsmerket og infinitiven (17a–b) (fra “Herremanden” skrevet 1775 ifølge Wessel (1862: 282)) i samsvar med eldre dansk, “men også med norsk talemål”. (Se Mørck (2011 a: 171–172) med videre henvisninger.) Det ser altså ut til at infinitivkonstruksjoner med den moderne strukturen har eksistert samtidig med den eldre nynorske i minst et par hundre år.

- 17 a Og det er ilde, [At_{Su} ikke_{Sadv} fryse_{Inf}], naar man vilde. (Wessel 1862 [1775]: 79)
 b Og det er ilde, [At_{Su} ikke_{Sadv} kunne_{Inf}], naar man vilde. (sst.: 80)

Spørsmålet er om ikke også de to strukturene som Faarlund knytter til henholdsvis norrønt og eldre nynorsk, har eksistert samtidig. Et relativt omfattende søk for å finne gammalnorske eksempler på den norrøne strukturen (jf. Mørck 2016: 383–384) frambrakte ikke flere enn de to konstruksjonene med infinitivsmerket og infinitiven framfor setningsadverbet som er gjengitt ovafor i (13a–b). Samtidig blei det funnet to eksempler på den eldre nynorske rekkefølgen med setningsadverbet framfor infinitivsmerket og infinitiven (18a–b). Faarlund (2007: 68) er for øvrig sjøl inne på at det kan finnes tidlige eksempler på den eldre nynorske strukturen i norrønt (mer om dette i avsnitt 9.2).

- 18 a Gott er manne [PRO æigi_{Sadv} [at_{Klit} taca]_{Inf} á cono]. – *Det er godt for en mann å ikke røre ved en kvinne.* (Hom. s. 17)
 b Ræiðisc þer oc hirðið [PRO æigi_{Sadv} [at_{Klit} misgæra]_{Inf}]. – *Bli sinte, men pass på å ikke gjøre noe galt.* (Hom. s. 23)

Det er altså klart at vi har to strukturer for infinitivkonstruksjoner – både den moderne og den eldre nynorske – i hvert fall fra 1700-tallet og framover. Og det ser ut til at det kan ha vært to strukturer for slike konstruksjoner – både den som ifølge Faarlund er den norrøne, og den eldre nynorske – i norrønt. Det er da ikke så overraskende at vi i det følgende skal se at det er grunnlag for å regne med alternative strukturer for infinitivkonstruksjoner også i mellomnorsk. Det er tegn på at den norrøne strukturen lever videre sjøl om den eldre nynorske strukturen trulig er dominerende.

4 Plasseringa av infinitivsmerket og infinitiven i forhold til midt feltsadverb

Skiftet i plasseringa av finite verb i forhold til setningsadverb i leddsetninger skjer i stor grad i løpet av mellomnorsk tid. I materialet til Vittersø (2004) er den norrøne leddstillinga med verbet framfor et setningsadverb enerådende fram til ca. 1370, men så taper den gradvis terreng og går

langt på veg av bruk i løpet av mellomnorsk og tidlig nytid, sjøl om denne leddstillinga fortsatt fins mer eller mindre sporadisk opp mot våre dager. I det samme materialet dukker de tre første eksempla på den nye leddstillinga med finitt verb etter et setningsadverb opp på slutten av 1300-tallet, og så øker bruken av denne leddstillinga til den ser ut til å ha blitt dominerende fra rundt 1700 eller kanskje noe før.

Infinitivskonstruksjoner inneholder svært sjelden setningsadverb (jf. Falk (2010 a; 2010 b) om tilsvarende i eldre svensk), og i materialet som inngår i denne undersøkelsen, finner vi bare *ei* ‘ikke’ én gang, *aldri* (*optari*) ‘aldri (oftere)’ to ganger og *enn* ‘dessuten’ én gang. For å få et litt større materiale har jeg derfor tatt med infinitivskonstruksjoner med *þá* ‘da’, som er midt feltsadverb liksom setningsadverba når det ikke brukes som proadverb etter et ekstraponert adverbial (jf. Mørck 1999: 197).

Disse fire adverba finner vi både med det finitte verbet framfor seg (19a–d) og med verbet etter seg (20a–c) i finitte leddsetninger i mellomnorsk.

- 19 a vm þennæ jord **kan**_{FinV} **æi**_{Adv} frials væra at fyrsagdho kaupi ... – *Dersom denne jorda ikke kan være fri ved førnevnte kjøp, ...* (DN XI 100 1400)
- b ... firir þui at þet **var**_{FinV} **alldre**_{Adv} suoret at ... – ... *fordi det aldri var sverga at ...* (DN I 547 1394)
- c ... at Haluardær **louada**_{FinV} **en**_{Adv} Smidi at ... – ... *at Hallvard dessuten lovte Smed at ...* (DN XIII 65 1408)
- d Ok ef þet **finz**_{FinV} **þa**_{Adv} at ... – *Og dersom det da finnes at ...* (DN I 588 1403)
- 20 a ... at han **ey**_{Adv} **wildæ**_{FinV} hallde þan dæilomark ... – ... *at han ikke ville holde det grenseskjellet ...* (DN VI 376 1411)
- b ... sæm þet **aldri**_{Adv} **hafde**_{FinV} verit talat. – ... *som om det aldri hadde vært sagt.* (DN I 595 1494)
- c ... at thet **en**_{Adv} **daa**_{Adv} **ær**_{FinV} langt aaffwer baade waar och kyrkiens mact ... – ... *at det dessuten da er langt over både vår og kirkens mact ...* (DN II 1080 1525)

I de mellomnorske infinitivskonstruksjonene finner vi infinitiven framfor adverbet *enn* i ett eksempel (21). Om vi følger Faarlunds analyse av norrøne infinitivskonstruksjoner med infinitiven framfor setningsadverb, er infinitivmerket subjunksjon her med PRO mellom seg og infinitiven.

- 21 ... tha skal førnempder Nyklis ... eigne kost [**at**_{Su} PRO **fremiæ**_{Inf} **æn**_{Adv} syn witne daghen nest fore Botulfs woku eften ...], – ... så skal førnevnte Nils ... ha høve til å dessuten føre fram sine vitner dagen før bolsokaften (DN II 818 1457)

I de fem andre mellomnorske infinitivskonstruksjonene med midtfeftsadverb står infinitiven etter *ei*, *aldri* (*optari*) og *þá* (22a–e). Én av disse konstruksjonene mangler infinitivsmerke (22a), mens de øvrige har infinitivsmerket rett framfor infinitiven slik at det kan være klitisert til den. Siden det ikke er åpenbart hvor PRO skal sies å stå når det er andre ledd framfor adverbet (jf. avsnitt 9.2), er ikke PRO tatt med her.

- 22 a tho lowadhe the [thet **ey**_{Adv} — **gøre**_{Inf} for lenkten sculd], – *Da lovte de å ikke gjøre det for utsettelsens skyld.* (DN III 951 1485)
- b oc þær mædh varo þau sat oc alsat oc [**aldra** [**at**_{Klit} **kæræ**]_{Inf} æder kæræ **lata**_{Inf} vp a optnemdan Erlingh ...] – *Og dermed var de forlikte og heilt forlikte og (lovte) å aldri gjøre krav eller la gjøre krav overfor førnevnte Erling ...* (DN V 551 1422)
- c ... oc haffuer ther medh sagt oc jattadh rikissens radhe ... [[**aldre oftare**]_{Adv} mot honom oc rikit [**at**_{Klit} **bryta**]_{Inf} medh ordh radh eller gerninger ...]. – ... og (*han*) har dermed sagt og lovt riksrådet ... å aldri oftere bryte mot ham eller riket med ord, råd eller gjerninger ... (DN II 727 1437)
- d ... æptir thy som ek hafðhe laght theim dagh [**tha**_{Adv} firir mik [**at**_{Klit} **koma**]_{Inf}] – ... slik som jeg hadde fastsatt en dag for dem å da komme framfor meg, (DN II 700 1429)
- e þy dømndom meer þet maall jn til Oslo ... til iij syknæ dagha som nester ero firir Pædhers uoku ... [þær **þa**_{Adv} [**at**_{Klit} **geræ** oc **lithæ**]_{Inf} huat som þeir seighia þeim firir reth]. – *Derfor dømte vi denne saken til Oslo ... til de tre virkedagene som er nærmest før petersmess ... for å der da gjøre og ta omsyn til det som de sier dem som rett.* (DN I 780 1442)

Om vi skal dømme etter plasseringa av infinitiven i forhold til midtfeftsadverb i det mellomnorske materialet, har vi altså fortsatt eksempel på den norrøne strukturen med infinitiven framfor et midtfeftsadverb, men flere eksempel på den eldre nynorske strukturen med infinitiven etter et slikt adverb.

5 Sammenskriving av infinitivsmerket og infinitiven

Ifølge Faarlund (2003: 61; 2005: 86; 2007: 62; 2015: 5) er infinitivsmerket aldri skrevet sammen med infinitiven som ett ord i norrøne manuskript fra før 1400. Dette forklarer han med at infinitivsmerket er en subjunksjon som er skilt fra infinitiven av PRO. Men “from the 15th century onwards we find the earliest examples of the infinitive marker and the verb written as one word, without space”, oppgir Faarlund (2007: 71), og han underbygger dette med et eksempel fra 1442 (DN VI 490, utstedt i Kungsbacka i Sverige). Slik sammenskriving ser han som en følge av at infinitivsmerket da er omtolka som et klitikon til infinitiven.

I det mellomnorske materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er det 11 tilfeller der infinitivsmerket – alltid i forma *at* – er sammenskrevet med infinitiven – i hvert fall i den trykte utgaven av DN. De tre tidligste er fra 1376, 1405 og 1450, mens de øvrige åtte er fra fem diplom fra tidsrommet 1483–1523.

I fire av disse infinitivskonstruksjonene står infinitivsmerket og infinitiven først (23a–d) på samme måte som når en regner med at de er skilt av PRO i den norrøne strukturen. Imidlertid er det ingen ledd i disse eksempla som gir holdepunkt for å si at infinitiven har gjennomgått verbflytting, så det er fullt mulig å hevde at infinitiven med infinitivsmerket som klitikon står etter PRO i verbfrasen som i den eldre nynorske strukturen.

- 23 a ... swo stadfeste oc fulburde wij them ... [PRO **atholdes** i alle the greinom oc articulic som these breff ... vtuisse]. – ... *så stadfester og fullbyrder vi dem ... for å holdes i alle de deler og artikler som disse breva ... viser.* (DN III 943 1483)
- b ... at wii worom ... laglighe tilkrafder [PRO **athøre** witnessburd om deile oc gard millom Eikaberg oc Eyghiesiid.] – ... *at vi var ... lovlig innstevna for å høre witnessbyrd om dele og gjerde mellom Ekeberg og Igsi.* (DN III 951 1485)
- c ... at jeg haffuer nw taget oc anammet ... Dyngge oc allt Dyngge godzs ... [PRO **atnyde** bruge oc beholle wdj min liiffs tiidt ...] – ... *at jeg har nå tatt og mottatt ... Dyngge og alt Dynggegodset ... for å nytte, bruke og beholde (det) i min levetid ...* (DN II 1076 1523)
- d Tiill ytermere forwaring oc vissenn her om beder werduge herre mester Hans Mwle ... [PRO **atbeszegle** met meg thette mitt oben breff]. – *Til ytterligere bekreftelse og sikkerhet på dette ber (jeg) verdige*

herre, mester Hans Mule, ... om å besegle sammen med meg dette åpne brevet mitt. (DN II 1076 1523)

I seks eksempel med sammenskrevet infinitivsmerke og infinitiv står disse lenger bak i infinitivskonstruksjonen (24a–f). Analysen av disse vil avhenge av hvordan en forklarer at det står ledd framfor infinitiven, jf. avsnitt 9, og jeg har derfor ikke antydning av plassering av PRO her. Men det er heller ikke i disse tilfellene noe i veien for å anta at infinitiven ikke har gjennomgått verbflytting, dvs. at vi har den eldre nynorske strukturen. I ett tilfelle er også en verbalpartikkel sammenskrevet med infinitivsmerket og infinitiven (24f), og vi skal se i avsnitt 8 at plasseringa av en verbalpartikkel framfor infinitivsmerket og infinitiven også kan tas som et tegn på at det er den eldre nynorske strukturen.

- 24 a Ok biodom fulkomliga, þæim tolf ... [þetta skifti **atgera**. sem fyr vattar j breffueno. ...], ... – *Og (vi) påbyr fullt ut de tolv ... å gjøre dette skiftet som før er bevitna i brevet ..., ... (DN III 402 1376)*
- b Thy forbiuthe wy alle ... [forneffnde biscop Gunner her vdi **athindre** eller hindre lathe møthe eller vforrætte] ... – *Derfor forbyr vi alle ... å hindre eller la hindre, besvære eller forurette førnevnte biskop Gunnar i dette, ... (DN IV 924 1450)*
- c ... oc skulle ther medh quitte være fore allum nebndom eller [nakon vthfara leydangh vth **atgøre**], – ... *og (de) skal dermed være frie for alle de nevnte (tingene) eller for å gjøre noen utredsel til leidang. (DN I 935 1483)*
- d Thii forbywte wij alle ... [for^{ne}. wor almoghe her emodh eller vdi **athindre** eller hindre lathe møde vmaghe qwelie] ... – *Derfor forbyr vi alle ... å hindre eller la hindre, besvære, umake eller plage vår førnevnte allmue imot eller i dette, ... (DN I 935 1483)*
- e ... fforbiwdendes alle ... [for^{ne} Gwnnar emod thette wort breff **athindre** eller hindre lade] ... – ... *idet vi forbyr alle ... å hindre eller la hindre førnevnte Gunnar imot dette brevet vårt, ... (DN III 943 1483)*
- f ... ath vi hafvom befelth ... ffrw Magnildh Odz dotter vore fwlth oc laglichth *ombotz ... [alle landskyl oc rettogheth **opatbere** opa vore vegne] – ... *at vi har gitt ... fru Magnhild Oddsdatte vår fulle og lovlige fullmakt ... til å motta all landskyld og rettighet på våre vegne (DN I 949 1486)*

I det siste tilfellet med sammenskrevet infinitivsmerke og infinitiv er det den siste av to sideordna infinitiver som har slik sammenskriving (25).

Om en aksepterer at det her virkelig er snakk om to sideordna infinitiver i samme infinitivskonstruksjon, kan en ikke regne det siste infinitivmerket som subjunksjon, men må se på det som klitikon til infinitiven.

- 25 ... þa kalladhe ek til tolf skilrika men ... [**at skada** ok jnuirdhaliga **atuakta** þetta prof], – ... *så kalte jeg tolv pålitelige menn ... til å granske og nøye passe på dette prøvet.* (DN IV 760 1405)

Sammenskriving av infinitivmerket og infinitiven kan naturligvis være et skriftfenomen. Men om vi skal tillegge det mer vekt, kan det altså være et tegn på at infinitivmerket i disse tilfellene er et klitikon til infinitiven, og at det ikke er noe PRO mellom dem. Det vil si at det er snakk om eksempel på den eldre nynorske strukturen. Det stemmer da bra at disse sammenskrivingene begynner å dukke opp samtidig med den nye leddstillinga med verbet etter setningsadverb i leddsetninger. Det begrensa antallet av sammenskrivinger av infinitivmerke og infinitiv behøver likevel ikke bety at den eldre nynorske strukturen er like sjelden. Det er fullt mulig at mange klitiserte infinitivmerker ikke er sammenskrevet med infinitiven. Jamfør at alle infinitivmerkene til infinitivene som står etter et midtfeilsadverb, er særskrevet, se (22a–e) i avsnitt 4.

6 Forma på infinitivmerket

Endresen (1995) stiller seg kritisk til det han kaller det tradisjonelle synet på utviklinga av infinitivmerket fra norrønt *at* til moderne norsk *å* – der en regner med at konsonanten først faller bort (/at > ad > að > a/), og at vi så får forlenging, rounding og forkorting av vokalen (/a > a: > o: > o/) – fordi han meiner det er vanskelig å begrunne forlenging av vokal i trykksvak stilling. Endresen argumenterer for at det moderne infinitivmerket går tilbake til den sideordnende konjunksjonen *ok*, som har mista konsonanten (/ok > og > oϕ > o/) og i moderne norsk også nyttes som infinitivmerke, dvs. at vi i tale har /o/ som et polysemisk ord sjøl om vi i skrift skiller mellom *og* og *å*.

Faarlund (2003: 70–72; 2005: 93–94) holder derimot fast ved at det er norrønt *at* som ligger til grunn for moderne norsk *å*, og ser som sagt

i avsnitt 3 utviklinga som resultat av forlenging og rounding av vokalen (/at > a:t > o:t/) mens infinitivsmerket var et sjølstendig ord, med etterfølgende vokalforkorting og konsonantbortfall (/o:t > ot > o/) da det blei klitisert.

Tab. 1 viser forma på infinitivsmerket i det mellomnorske materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen, fordelt på perioder. Begge infinitivsmerkene er telt med der det er to slike i samme infinitivkonstruksjon, som i (39) i avsnitt 7. Derimot er det utelatt noen få infinitivsmerker som heilt eller delvis er fylt inn av utgiverne av DN: [at] i DN V 831 og V 992, [ath] i V 809, a(t) i III 413 og IV 927 og a[th] i V 887. Tallet på infinitivsmerker som er med i denne oversikten, er derfor ikke heilt identisk med antall infinitivkonstruksjoner med infinitivsmerke.

Tab. 1. Forma på infinitivsmerket i ulike perioder

	1350 -74	1375 -99	1400 -24	1425 -49	1450 -74	1475 -99	1500 -24	Sum
<i>at</i>	125	143	86	170	87	74	54	739
<i>ath</i>		3	9	32	10	62	75	191
<i>att</i>	1	2				1	17	21
<i>ad</i>		1	3			1	4	9
<i>adh</i>						1	2	3
<i>aat</i>	1				1			2
<i>aath</i>					1			1
<i>a</i>	1		1			1		3
<i>ok, oc, och</i>	1	1	1			2	1	6
Sum	129	150	100	202	99	142	153	975

Infinitivsmerket skrives som oftest *at*, og denne forma viser ingen uttaleending. Det kan likevel ikke utelukkes at det bak en slik tradisjonell skrivemåte skjuler seg en ny uttale slik de fleste andre formene er mer eller mindre tydelige uttrykk for. Siden det i denne sammenhengen er mindre relevant hvordan avvikende skrivemåter av konsonanten skal tolkes, kan vi nøye oss med å skille mellom skrivemåter for ulike vokaler.

For det første har vi *ath*, *att*, *ad* og *adh*, der er det ikke noe som viser endra vokalkvalitet. Med unntak av den siste av disse, som er ytterst sjelden, fins disse formene både fremst i infinitivkonstruksjonen og med ledd framfor seg:

- 26 a Kraffde tha fornemd her Henrich oss [**ath segia** sik rett], ... – *Da krevde førnevnte herr Henrik av oss å avsi dom til fordel for ham, ...* (DN I 997 1499)
- b ... ath þæir tiith dømdo varo [til proffs þær **ath wæra** a førnempdom dæghi] ... – ... *at de var dømt dit for å være der til vitnesbyrd på førnevnte dag, ...* (DN III 797 1448)
- c ero þaaw til reidu ... [**att sveria** eftir þvi sem þav hafva her j þesso brevve vitnisburd fest ...]. – *De er klare ... til å sverge slik som de har framlagt vitnesbyrd her i dette brevet ...* (DN III 497 1391)
- d Thij forbiude vij alle ... [vdj noghre mode forfang **att gjøre**] ... – *Derfor forbyr vi alle ... å gjøre skade på noen måte ...* (DN III 1040 1508)
- e ... þa setter ek þeim dag ... firir logmannen i Berghuin ... [**ad suara** þar log ok ret ...] – ... *så fastsetter jeg stevnedag for dem ... for lagmannen i Bergen ... for å svare lov og rett der ...* (DN V 419 1402)
- f ... her Andhrs Mws ... hawer mik beffallet [prof **ad thaka**] ... – ... *herr Anders Mus ... (som) har befalt meg å ta bevis ...* (DN II 1016 1501)
- g ... adh worom laglighe till kraffde och ooth sporde ... [**adh sigie** ssanningen om ...] – ... *at (vi) var lovlig innstevna og spurt ... om å si sannheten om ...* (DN II 1054 1516)

For det andre har vi former der skrivemåten tyder på at vi har fått runda vokal, og disse står med ett unntak fremst i infinitivkonstruksjonen. Når infinitivmerket skrives med dobbel *aa* som i *aat* (27a), tolker Pettersen (1975: 104–105) dette som /å:t/, og samme vokalluttale har vi nok i *aath* (27b). Videre er det nærliggende å tolke forma *a* (27c) som uttrykk for /o/. (Grøtvedt (1970: 106) oppgir et tilfelle der *a* står for konjunksjonen *ok*.) Ifølge Seip (1955: 112) blir *at* blanda sammen med konjunksjonen *ok* ‘og’ (og preposisjonen *á* ‘på’) allerede på 1200-tallet, og slik sammenblanding er det også eksempel på i dette mellomnorske materialet. Bruken av formene *ok*, *oc* og *och* (27d–f) som infinitivmerke må kunne tas som et klart tegn på at infinitivmerket og den sideordnende konjunksjonen har falt sammen i uttale slik som i moderne norsk.

- 27 a Nu aff thy at fyr^{der} Thollaker trøste sek æy til [**aat staa** lagh oc ræth æfftir laghom], ... – *Men fordi førnevnte Tollak ikke våger å rette seg etter lov og rett etter lovene, ...* (DN V 787 1454)
- b nempdom wær thaa wt sex prestæ oc sex lekmen [**aath gioræ** þar reto wm hwilkæ wth gengo] – *Vi utnevnte da seks prester og seks lekmenn til å avgjøre der om disse utbetalingene.* (DN I 817 1451)
- c krafde ta Gunner megh [**a seige** segh ret]. – *Da krevde Gunnar av meg å gi ham rett.* (DN III 1010 1499)
- d ok vari þa allir reidu til, [**ok vænde** þingat aa sem mæst þarfuatz], ... – *Og da skal alle være klare til å dra dit hvor det trengs mest.* (DN II 410 1370)
- e mek skemmes with [**oc latte** folk see megh], – *Jeg skjemmes ved å la folk se meg.* (DN 1069 1516)
- f ... ath hans nadæ vildæ verdes [**och göra** vel ath thennæ breffuisaræ] – ... *at hans nåde ville bry seg med å gjøre vel mot denne brevinnehaveren.* (DN IV 1030 1498)

I det eneste tilfellet der vi ser ut til å ha infinitivsmærke med runda vokal uten at dette står først i infinitivskonstruksjonen, er det en verbalpartikkel framfor (28). Som det vil bli gjort greie for i avsnitt 8, kan slik plassering av en verbalpartikkel tas som tegn på at vi har den eldre nynorske strukturen.

- 28 ... þar till hann siælfuer ... serlagæ men till skipar ..., [**ifuir a sea** vm þetta sama maal]. – ... *inntil han sjøl ... setter særskilte menn ... til å ha tilsyn med denne samme saken.* (DN III 384 1373)

Overgangen fra *at* til *å* som infinitivsmærke er åpenbart ikke noe som begynner og fullføres innafor den mellomnorske perioden, og oversynet over hvilke former infinitivsmærket har i mellomnorsk, forteller oss lite om hvordan overgangen skjer. Som det framgår av tab. 1, fins den tradisjonelle skrivemåten *at* heile tida, og etter hvert suppleres den i økende grad av andre former.

Det at vi finner former som *aat* og *aath*, som har fått rounding av vokalen, men har beholdt konsonanten, støtter ikke det som ifølge Endresen er det tradisjonelle synet, nemlig at infinitivsmærket *at* først mista konsonanten og så fikk runda vokal til *å*. Det at vokalen altså ser ut til å kunne bli runda uten bortfall av konsonanten, tyder heller ikke på at Endresen har rett i at det er konjunksjonen *ok* som ligger til grunn for det moderne infinitivsmærket.

Derimot kan muligens Faarlund få støtte for at rundinga skjedde mens infinitivsmerket var et sjølstendig ord, i det at de aller fleste infinitivsmerkene med skrivemåter som ser ut til å angi runda vokal, dvs. *aat*, *aath*, *a*, *ok*, *oc* og *och*, står fremst i infinitivsleddet, jf. tab. 2. Det er nærliggende å tolke infinitivsmerket som subjunksjon med et visst trykk i en norrøn struktur når det står først. Når infinitivsmerket og infinitiven står etter andre ledd, går jeg derimot ut fra at infinitivsmerket er klitisert til infinitiven, jf. avsnitt 9, og dermed mer trykksvakt.

Tab. 2. Forma på infinitivsmerket i ulike posisjoner i infinitivkonstruksjonen

	Første posisjon		Seinere posisjoner		Sum
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	
<i>at</i>	516	69,8	223	30,2	739
<i>ath</i>	134	70,2	57	29,8	191
<i>att</i>	16	76,2	5	23,8	21
<i>ad, adh</i>	8	66,7	4	33,3	12
	674	70,0	289	30,0	963
<i>aat, aath</i>	3				3
<i>a</i>	2		1		3
<i>ok, oc, och</i>	6				6
Sum	11	91,7	1	8,3	12

7 Utelatelse av infinitivsmerke

Som sagt i avsnitt 2 blir gjerne tilstedeværelsen av infinitivsmerket regna som tegn på at vi har en infinitivkonstruksjon med PRO, men som det også har blitt vist der, kan infinitivsmerket mangle i typiske infinitivkonstruksjoner i mellomnorsk. Her skal vi behandle slik utelatelse av infinitivsmerke litt grundigere og se at dette muligens kan fortelle oss noe om statusen til infinitivsmerket.

Både når vi har sideordna infinitiver med felles underledd innafor en infinitivkonstruksjon (29a), og når vi har sideordna infinitivkonstruksjoner der infinitivene har ulike underledd (29b), mangler ofte infinitivs-

merket ved infinitiver og i infinitivskonstruksjoner som er sideordna med et tilsvarende foregående ord eller ledd. Dette er ikke så overraskende, ettersom infinitivsmerket også ofte blir utelatt i slike sideordna konstruksjoner både i norrønt og moderne norsk (Faarlund 2004 a: 273; Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 995), og vi behøver derfor ikke gå nærmere inn på slik utelatelse.

- 29 a ... saker thes at wælboren man her Sigurd Jonsson ... haffuer fengit mik fulla makt [**at svara** oc — **giøræ** vppa krononnæ vægnæ ...] — ... *fordi velbårne mann herr Sigurd Jonsson ... har gitt meg fullmakt til å svare og handle på vegne av kronen ...* (DN I 806 1448)
- b Byodum weer syslomanne warum ... [**ath proffua** mall hans. ...] och [— **riita** thet proff atther till oss ...]. — *Vi påbyr sysselmannen vår ... å granske saken hans ... og skrive det provet tilbake til oss ...* (DN I 999 1500)

I det videre skal vi ta for oss de infinitivskonstruksjonene som er den eneste konstruksjonen av denne typen eller den første av flere sideordna infinitivskonstruksjoner. De fleste av disse inneholder et infinitivsmerke, men det er likevel en god del slike konstruksjoner uten infinitivsmerke, jf. tab. 3. Andelen uten infinitivsmerke skifter litt fra periode til periode, men det er ingen klar utvikling mot mer eller mindre utelatelse av infinitivsmerket i løpet av mellomnorsk tid. Her ser for øvrig mellomnorsk ut til å skille seg litt fra tilsvarende periode i svensk der andelen infinitivskonstruksjoner med utelatt infinitivsmerke for det første er større, og for det andre stiger fra 25 % til 40 % fra første til andre del av perioden ifølge Kalm (2016: 110).

“Enkelte verb kan” – ifølge Faarlund, Lie & Vannebo (1997: 471) – “oppfattes enten som hjelpeverb som følges av naken verbfrase (uten *å*), eller som hovedverb som følges av infinitivskonstruksjon (med *å*) som objekt”. Som eksempel nevner Faarlund, Lie & Vannebo (1997: 471, 529–530) bl.a. *make* og *orke*. Disse er blant de mellomnorske verba som tar infinitiv uten infinitivsmerke (30a–b), men de nyttes bare henholdsvis én gang og to ganger uten infinitivsmerke. Sjøl om en ser bort fra disse tre tilfellene, er det altså ingen tvil om at infinitivsmerket kan utelates i infinitivskonstruksjoner i mellomnorsk.

- 30 a ... ath ek **mectædæ** ekki [**geua** honum so mangæ lausa peningæ sem ek gaf þek] — ... *at jeg klarte ikke å gi ham så mange løse penger som jeg gav deg.* (DN II 595 1407)

Tab. 3. Bruk av infinitivsmärke i eneste eller første infinitivskonstruksjon i ulike perioder

	1350	1375	1400	1425	1450	1475	1500	Sum
	-74	-99	-24	-49	-74	-99	-24	
Med infinitivsmärke	124	146	93	190	99	135	149	936
%	89,9	84,4	84,5	90,5	84,6	94,4	88,7	88,4
Uten infinitivsmärke	14	27	17	20	18	8	19	123
%	10,1	15,6	15,5	9,5	15,4	5,6	11,3	11,6
Sum	138	173	110	210	117	143	168	1059

- b ... sua at hon **orkar** æighi [med sinum godze presbolet þær **vpbyggia** ...] – ... *slik at den (kirken) greier ikke å bygge opp prestegarden der med godset sitt ...* (DN I 396 1367)

Det er mange eksempel på at infinitivsledd uten infinitivsmärke fungerer som nominale utfyllinger til verb i typiske kontrollkonstruksjoner. Dette finner vi bl.a. ved *fyrirnemast* 'la være', *fyrirbjóða* 'forby', *befala* 'befale', *lofa* 'love', *þenkja* 'tenke' og *dirfast* 'våge seg til' (31a–f). Andre eksempel på slike infinitivskonstruksjoner uten infinitivsmärke hadde vi etter *játta* 'love' og *bjóða* 'påby' i (8a–b) i avsnitt 2.

- 31 a ... at jmiser menn hær med yder **firirnæmes** [luka þeim hauste-leidanger eder waarleidanger ...]. – ... *at noen menn her hos dere lar være å betale dem høstleidang eller vårleidang ...* (DN II 390 1367)
- b **forbød** ek lagmanne [**dómæ** om testament], – *Jeg forbød lagmannen å dømme om testamentet.* (DN II 947 1488)
- c Tiill sanninden her om **befale** vii ffornemdom Anderss ... ock fordom Sigurdh ... [**henge** theres insigle fore thette breff] – *Til bekreftelse på dette befaler vi førnevnte Anders ... og førnevnte Sigurd ... å henge sine segl for dette brevet.* (DN III 1059 1514)
- d ok sua **lofuar** ek ... [honom after **fa** ok vpp anduarda þæt godz ...]. – *Også lover jeg ... å gi og overdra ham igjen det godset ...* (DN IV 461 1366)
- e ... at han hawer **thænct** [med guds hiælp j geen **koma** fore vintrin] – ... *at han har tenkt å komme igjen med Guds hjelp før vinteren.* (DN I 409 1370)

- f ... at inghen **dyrffwes** [gard vp **sethia** a kirkiones æder prestens eignor ...] – ... *at ingen våger seg til å sette opp gjerde på kirkens eller prestens eiendommer ...* (DN I 854 1461)

Også i norrønt var infinitivmerket av og til utelatt i infinitivkonstruksjoner, og Faarlund (2004 a: 272) nevner at det bl.a. gjelder for infinitivsledd som fungerer som formålssetninger. Infinitivkonstruksjoner med funksjon som adverbial uten infinitivmerke fins det også eksempel på i det mellomnorske materialet:

- 32 a ... er Þronder gerde Rangdidu fimtæstæfnu ... [**lydhæ** allu þi profue ok skillrikum sæm han gæte læit vm Brekkonæ]. – ... *da Trond innkalte Ragndid til stevne med femdagers varsel ... for å høre alt det prøvet og bevisene som han skulle få ført om Brekke.* (DN V 245 1361)
- b ... at Nerider ... waar loglega firir stæmdom [þessom vittnom **lydha** ok **høyra** er Øystæin ok Olafwer fyrnæmder baaro]. – ... *at Neri ... var lovlig innstevna før å lytte til og høre på disse vitnene som førnevnte Øystein og Olav førte.* (DN IV 640 1395)

Videre er det infinitivkonstruksjoner uten infinitivmerke som er underledd til en preposisjon (33a–b), et adjektiv (33c–d) eller et nomen (33e–f).

- 33 a wilde iderss herredom werdis **til** [**hjelpe** megh oc min son ...]. – *Ville Deres herre verdiges til å hjelpe meg og min sønn ...* (DN II 1040 1511)
- b ... mædhan han bydher sik **till** [væghn vppi **halda**] – ... *mens han byr seg til å holde vegen ved lag.* (DN I 593 1404)
- c ... sua at prester ... se **skylduger** [**halda** vppi artidh firir saal mina ok Ormstæins bonda mins] – ... *slik at presten ... skal være pliktig til å holde ved lag sjelemesse for min og min husbonde Ormsteins sjel.* (DN IV 660 1396)
- d fyr tat ok annat er han ey **werdoger** [nokot wald eder ingeld **hafua** i waaro ok helgre kirkio] – *På grunn av det og annet er han ikke verdig til å ha noen makt eller inntekt i vår og den hellige kirke.* (DN V 821 1459)
- e Oc inghen skal haffue **mackt** noghæn aff ware effther kommendhæ [**sæliæ** eller **vendhe** j fraa kirkien ...] – *Og ingen av våre etterkommere skal ha fullmakt til å selge eller omsette noe fra kirken ...* (DN V 999 1505)
- f ... at Reidhar aatte æi **ret** [laus **vera**] – ... *at Reidar hadde ikke rett til å være laus.* (DN V 379 1398)

Endelig er det noen få eksempler på at infinitivmerket mangler i infinitte relativsetninger:

- 34 ... at Siguatter Armodzson fek Jone kibus ... sit fult ok loglighth vmbod, ifuir [iord þeire ..., tolf manmatabol], [byggia ___i] ok [landskyldir af ___i at taka],... – ... *at Sigvat Armodsson gav Jon Kibus ... sin fulle og lovlige fullmakt over den jorda ..., tolv månedsmatbol, til å bygsle og til å ta landskyld av, ...* (DN II 509 1388)

Som tab. 4 viser, er det noe vanligere å utelate infinitivmerket når infinitivkonstruksjonen står som nominal utfylling til et verb eller som underledd til et adjektiv eller et nomen, enn når infinitivkonstruksjonen fungerer som adverbial, underledd til en preposisjon eller infinitt relativsetning. Her ser mellomnorsk ut til å være på linje med eldre svensk (jf. Kalm 2016: 109).

Tab. 4. Bruk av infinitivmerke i infinitivkonstruksjoner med ulik funksjon

	Med inf.merke		Uten inf.merke		Sum
Nominal	500	85,5 %	85	14,5 %	585
Adverbial	205	94,0 %	13	6,0 %	218
Underledd til prep.	63	91,3 %	6	8,7 %	69
Underledd til adj.	54	87,1 %	8	12,9 %	62
Underledd til nomen	61	88,4 %	8	11,6 %	69
Infinitt relativsetning	53	94,6 %	3	5,4 %	56
Sum	936		123		1059

I norrønt er infinitivmerket oftest utelatt etter *nema* ‘unntatt’ og *en* ‘enn’ ifølge Faarlund (2003: 61–62; 2005: 87; 2007: 62–63; 2015: 6), og dette forklares med at disse er subjunksjoner og fyller plassen der infinitivmerket skulle stått så lenge det også var en subjunksjon. I infinitivkonstruksjonene i denne undersøkelsen finner vi ikke *nema*, men *en* står fire ganger i formelen (35a–b) og én gang i et eksempel av en annen type (35c). I fire av disse tilfellene er infinitivmerket med, som i (35a, c), og dette er som en skulle vente om infinitivmerket ikke lenger er subjunksjon, men klitikon til infinitiven. Utelatelsen av infinitivmerket i (35b)

må vi da se som en følge av en generell mulighet til å utelate infinitivsmarket i infinitivskonstruksjoner og ikke som en følge av at infinitiven kommer etter subjunksjonen *en*. Felles for de fire formelmessige uttrykka er ellers at preposisjonen *án* ‘uten’ kommer mellom subjunksjonen og infinitiven, og det at vi har ledd i denne posisjonen, kan også tolkes som et uttrykk for at vi har den eldre nynorske strukturen der infinitiven ikke er flytta ut av verbfrasen, jf. avsnitt 9.

- 35 a ... alt thet som bether ær hafua [en_{Su} aan [ath_{Klit} wara]_{Inf}] – ... *alt det som det er bedre å ha enn å være uten.* (DN V 535 1420)
- b ... mæd sino proue ok skilrike. sem þœm vare bætra haua [æn_{Su} ane [— væra]_{Inf}]. – ... *med sitt prov og bevis som det ville være bedre for dem å ha enn å være uten.* (DN V 360 1394)
- c ... at hans wmbod[dsmaen] hawa ingga makt framarmer [æn_{Su} [at_{Klit} bæra]_{Inf} op lansskylddena]. – ... *at hans ombudsmenn har ingen makt videre enn å motta landsskylda.* (DN III 603 1411)

I en del norske dialekter nytttes talemålsforma *te* av preposisjonen *til* som infinitivsmarket, og Faarlund (2004 b: 97–98; 2005: 96–97) forklarer dette med at infinitivsmarket har blitt utelatt etter denne preposisjonen, som så har blitt oppfatta som infinitivsmarket. I det mellomnorske materialet i denne granskinga er det 42 eksempel på at preposisjonen *til* etterfølges av en infinitivskonstruksjon med infinitivsmarket som i (36a–b). Derimot er det bare to tilfeller – gjengitt i (33a–b) ovafor – der *til* står framfor en infinitivskonstruksjon med utelatt infinitivsmarket. (Bare eksempel der *til* står rett framfor infinitivskonstruksjonen, er tatt med her.) Med så lite utelatelse av infinitivsmarket etter *til* kan ikke dette være annet enn tilfeldig og ikke en følge av plasseringa etter denne preposisjonen.

- 36 a ... oppa thet at han scall ey trengiatz **till** [at **tiggia** ædher almosa bidhia ...] – ... *for at han ikke skal tvinges til å tigge eller be om almisse ...* (DN V 679 1439)
- b ... dyre garden ... som Einer Anfinsson hafde leikt okker **til** [at **grafva**] ... – ... *dyregarden ... som Einar Arnfinnsson hadde leid oss til å grave, ...* (DN III 610 1412)

Som det framgår av eksempla ovafor, kan infinitivsmarket være utelatt både når infinitiven står først i infinitivskonstruksjonen (31a–c, 32a, 33a,

c, e) og når infinitiven har ledd framfor seg (31d–f, 32b, 33b, d, f). Det er imidlertid langt mindre vanlig å utelate infinitivmerket når infinitiven står først i infinitivskonstruksjonen, enn når den kommer lenger bak, jf. tab. 5.

Tab. 5. Bruk av infinitivmerke fremst og lenger bak i en infinitivskonstruksjon

	Med inf.merke		Uten inf.merke		Sum	
Infinitiv først	673	92,7 %	53	7,3 %	726	100 %
Infinitiv lenger bak	255	78,5 %	70	21,5 %	325	100 %
Sum	928		123		1051	

En infinitivskonstruksjon med infinitiven først som i (32a) kan analyseres både som den norrøne konstruksjonen med verbet flytta til I og infinitivmerket som en utelatt subjunksjon i C, og som en eldre nynorsk konstruksjon med infinitiven i VP og det utelatte infinitivmerket som klitikon, slik det uformelt er illustrert i (37a–b) (jf. fig. 1a og 1b i avsnitt 3).

- 37 a --Su PRO **lydhæ**_{Inf/i} [---V/i allu þi profue]_{VP}
 $\begin{array}{ccccc} & \uparrow & \leftarrow & \downarrow & \\ & & & & \end{array}$
- b PRO [---Klit **lydhæ**_{Inf/V} allu þi profue]_{VP}

En infinitivskonstruksjon med ledd framfor infinitiven som i (32b) kan også analyseres på mer enn én måte. Vi skal se nærmere på hvordan ledd framfor infinitiven kan beskrives i avsnitt 9, og foreløpig vil jeg bare gå ut fra at det første leddet er flytta fram på en eller annen måte. Vi kan da enten ha den norrøne strukturen med verbet flytta til I og infinitivmerket som en utelatt subjunksjon i C (38a), eller den eldre nynorske strukturen med infinitiven i VP og det utelatte infinitivmerket som klitikon (38b) (jf. igjen fig. 1a og 1b i avsnitt 3).

- 38 a --Su [þessom vittnom]_{DO/i} PRO [**lydha** ok **høyra**]_{Inf/j} [---V/j t_i]_{VP}
 $\begin{array}{ccccccc} & & & \uparrow & \leftarrow & \leftarrow & \downarrow \\ & & & & & & \end{array}$
- b [þessom vittnom]_{DO/i} PRO [---Klit [**lydha** ok **høyra**]_{Inf} t_i]_{VP}

Her kan det skytes inn at det i to infinitivkonstruksjoner er et infinitivmerke både først og framfor en infinitiv som står etter et annet ledd, som i (39). Det er nærliggende å se dette som ei sammenblanding av den norrøne konstruksjonen med infinitivmerke som subjunksjon og den eldre nynorske med infinitivmerke som klitikon og dermed som nok et tegn på at det fins to strukturer for infinitivkonstruksjoner i mellomnorsk.

- 39 ... thet jek haffer pantseth Olaff Jonsson ... eyth markaboll jordha ...
[at wp at bærae landskyldh ...] – ... at jeg har pantsatt Olav Jonsson ... et
markebol jord ... for at han skal motta landskyld ... (DN V 824 1459)

I det følgende vil jeg gå ut fra at infinitivkonstruksjoner med infinitiven først i stor grad er av den norrøne typen med infinitiven flytta til I som i (37a), og at infinitivkonstruksjoner med ledd framfor infinitiven i hovedsak er av den eldre nynorske typen med infinitiven i verbfrasen som i (38b). Vi kan da muligens forklare at det er mindre vanlig å utelate infinitivmerket når infinitiven står først i infinitivkonstruksjonen, enn når den kommer lenger bak, ved å trekke inn infinitivsledd med mindre omfattende struktur enn en CP, nærmere bestemt løftingskonstruksjoner og akkusativ med infinitiv. Som omtalt i avsnitt 2 og vist der i eksempel (10a–b) og (11a–b) dukker infinitivmerket opp i slike infinitivsledd i løpet av overgangen fra norrønt til yngre nynorsk.

Faarlund (2003: 67–68; 2005: 92; 2007: 69–70) argumenterer for at den eldre nynorske strukturen med infinitivmerket klitisert til infinitiven i VP gir grunnlag for å overføre infinitivmerket til slike infinitivsledd som ikke er fulle setninger. Men denne argumentasjonen må vi også kunne nytte motsatt veg og anta at infinitivmerket lettere kan utelates i den eldre nynorske konstruksjonen under påvirkning av de infinitivsledda som opphavlig ikke hadde infinitivmerke.

Infinitivsledda i løftingskonstruksjoner og akkusativ med infinitiv fungerer alltid som nominale ledd, og om disse er mønster for infinitivsledd i kontrollkonstruksjoner uten infinitivmerke, er det ikke så rart at det er de som har nominal funksjon, som oftest mangler infinitivmerke, mens infinitivkonstruksjoner som fungerer som adverbial og infinitte relativsetninger og dermed er minst nominalaktige, har minst utelatelse av infinitivmerket, jf. tab. 4 ovafor.

Om en tar utgangspunkt i at infinitivkonstruksjoner med infinitiven først i stor grad er av den norrøne typen, og at infinitivkonstruksjoner med ledd framfor infinitiven i hovedsak er av den eldre nynorske typen, kan vi altså på denne måten forklare at det er mindre vanlig å utelate infinitivmerket når infinitiven står først i infinitivkonstruksjonen, enn når den kommer lenger bak. Forskjellene i bruk av infinitivmerke når infinitiven står først, og når den kommer lenger bak, kan dermed tolkes som et indirekte vitnesbyrd om at det fins to strukturer for infinitivkonstruksjoner i mellomnorsk.

8 Plasseringa av verbalpartikler

Verbalpartikler er preposisjoner som står uten utfylling, ofte har avbleika betydning, knytter seg tett til verbet og i mange tilfeller kan danne sammensetning med verbet som prefiks (jf. Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 446–447; Faarlund 2004 a: 147–148). Til preposisjonene regnes da også en del ord som tradisjonelt har vært klassifisert som adverb (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 411–412). Slike tidligere adverb blir i stedet sett på som intransitive preposisjoner (Faarlund 2004 a: 108). Det kan diskuteres hvor grensa skal trekkes mellom verbalpartikler og adverb, men dette er ikke avgjørende for drøftinga av statusen til infinitivmerket.

I mellomnorske finitte setninger står verbalpartikler normalt framfor infinitte hovedverb, dvs. infinitiver (40a) og partisipp (40b–c). Det virker som om mellomnorsk her er lik norrønt bortsett fra at mellomnorsk ikke ser ut til å følge norrønt i at verbalpartikler vanligvis står etter ei supinumform (Faarlund 2004 a: 163–164).

- 40 a ... sua at oftnemfder Andres skall þa peninghæ **vp bera** af Haldore ...
 – ... *slik at førnevnte Anders skal motta de pengene av Haldor ...* (DN IV 399 1359)
- b ... at han hafdæ **vpp borit** fysta pæningh ok œfsta ... – ... *at han hadde mottatt første og siste penning ...* (DN V 327 1382)
- c ... medhan kirkian stender ok j hænne verder gudz þænesta **vppi halden**. – ... *mens kirken står og gudtjeneste blir holdt ved lag i den.* (DN IV 582 1390)

Om norrønt sier Faarlund (2004 a: 164): “The preverbal particle precedes the verb immediately. No other element ever seems to intervene between the particle and the non-finite verb.” Dette stemmer for verbalpartikler i mellomnorske infinitivskonstruksjoner uten infinitivsmerke, jf. disse eksempla med *lúka upp* ‘betale’ og *halda uppi* ‘holde ved lag’:

- 41 a jattade han varom herre biskopanom ... [**vpp luka** þeer kyyr at væta nattom ...] – *Han lovte vår herre biskopen ... å betale de kuene ved vinter-nettene ...* (DN IV 689 1399)
 b ... mædhan han bydher sik till [væghn **vppi halda**] – ... *mens han tilbyr seg å holde vegen ved like.* (DN I 593 1404)

I materialet for denne undersøkelsen er det imidlertid bare tre infinitivskonstruksjoner med verba *leggja niðr* ‘legge ned’, *krefja út* ‘kreve inn’ og *segja fram* ‘si fram’ som har med infinitivsmerke, og som har verbalpartikkelen rett framfor infinitiven (42a–c). Om det første av disse eksempla sier Faarlund (2003: 68) at “[h]øgst sannsynleg er *nedher leggiæ* å oppfatta som eit fast samansett verb”. Jeg vil her følge Faarlund og regne med at partikkelen og infinitiven står som et fast sammensatt verb i disse tilfellene uansett om partikkelen er sammenskrevet med infinitiven eller særskrevet.

- 42 a ... at wi till saman warom ... till [**at nedher leggiæ** all vsæmie som vppresen war aff Amund Sigurdsson ...]. – ... *at vi var sammen ... for å ende all uenighet som var skapt av Amund Sigurdsson ...* (DN II 728 1437)
 b ... at sire Hans skal haffua makt [**at wtkreffuia** vppa Olaffs styfs vegna thei breff ...] – ... *at sira Hans skal ha fullmakt til å innkreve på Olav Styvs vegne de breva ...* (DN V 803 1456)
 c ... at iæk var ... loglige til kraffder aff Torleffue Giurdh syni [**at ffram sæghia** thæn vinnisburd ...]. – ... *at jeg var ... lovlig krevd av Torleiv Gjurdsson for å framsi det vitnemålet ...* (DN V 812 1458)

Det er en del flere infinitivskonstruksjoner – i alt ni – der et ord som det er rimelig å regne som verbalpartikkel, står etter infinitiven, bl.a. med verba *bera upp* ‘motta’, *halda uppi* ‘holde ved lag’, *meta upp* ‘måle opp’, *sókjja eptir* ‘lete etter’ og *skera upp* ‘sende ut’ (43a–e). Vi kan merke oss at alle disse infinitivskonstruksjonene har infinitivsmerket og infinitiven fremst.

- 43 a ... at han hafde fænget sit fult vmbod Gudþorme Alfssyni [**at bæra vp** alla þa peningha ...] – ... *at han hadde gitt Guttorm Alusson sin fulle fullmakt til å motta alle de pengene ...* (DN I 460 1380)
- b dómðom meer oc Haluarde fyrðom ... [**at halda vppe** gardum oc grindom ...]. – *Vi dømte også førnevnte Hallvard ... til å holde ved lag gjerder og grinder ...* (DN V 752 1448)
- c quade oc krafde þa Endridar Gislæson os fyrnemdæ men [**at mettæ vp** viii mærkar j domfe ...] – *Da forlangte og krevde Endre Gislesson av oss førnevnte menn å måle opp 8 mark i betaling pålagt ved dom ...* (DN V 507 1414)
- d efter vm morgonen gek Haluarder [**at søkia efter** then elgh] – *Etterpå om morgenen gikk Hallvard for å lete etter den elgen.* (DN IV 827 1425)
- e ... at huilken ... dyrffues [**at skeere opp** swadane budkaffwle ...] ... – ... *at den som ... våger seg til å sende ut slik budstikke ..., ...* (DN I 993 1498)

Det er langt vanligere at verbalpartikler står framfor infinitivsmerket og infinitiven. I alt er det 45 tilfeller der vi må kunne si at vi har mer eller mindre klare eksempel på partikler med slik plassering, bl.a. med verba *bera upp* ‘motta’, *byggja upp* ‘bygge opp’, *fylla upp* ‘fille opp’, *lúka upp* ‘betale’, *reikna upp* ‘regne opp’, *setja niðr* ‘sette ned’ og *taka af* ‘ta av dage’ (44a–i). Som det framgår av disse eksempla, er det her i mange tilfeller ledd framfor infinitivsmerket og infinitiven:

- 44 a heuer ek ok fenget Þolfue Þorbiornessyni suæni minum mit vmbod fult ok logligit [**vp at bera** af optnemdæ Narua þa fleri peningha ...]. – *Jeg har også gitt Tolv Torbjørnsson, sveinen min, min fulle og lovlige fullmakt til å motta av førnevnte Narve de resterende pengene ...* (DN V 248 1364)
- b ... thøm ... som han ther till skipar [thet **vp at beræ**] ... – ... *dem ... som han der setter til å motta det, ...* (DN V 600 1430)
- c ok sira Sigurdher Olafson ... er eig[i mattu]gher [þau hws af sinom egnom peninghom ædher Krosaltarens ingieldom **vp at byggia**] ... – *Og sira Sigurd Olavsson ... er ikke i stand til å bygge opp de husa fra sine egne penger eller korsalterets inntekter ...* (DN IV 724 1402)
- d ælliger vnderbindæ meer oss [þeim þæt **vp at fylla** swa at þæt se iamgoth sæm jordhen Kioss]. – *Ellers forplikter vi oss til å fylla det opp for dem slik at det er like godt som jorda Kjøs.* (DN II 649 1419)
- e ... at fyrnefdar Niculos fek ... Þorlake Lafranz syni ... umbod ... at setia Anundi Orms syni hafsmanade stefnu ... [**upp at luka** arfua eptir Olaf Orms sun ...]. – ... *at førnevnte Nikolas gav ... Torlak Lavransson*

- ... fullmakt ... til å gi *Ánund Ormsson en halvmåned's frist ... til å betale arven etter Olav Ormsson ...* (DN I 388 1366)
- f ... at *Jngimunder borghade Erlende a væghna piltens Gunnars. sit godz ... [oppt nemfdum Gunnare skada laust **vp at luka** sit godz] ...*
 – ... at *Ingemund lofte Erlend på vegne av gutten Gunnar sitt gods ... for å betale førnevnte Gunnar hans gods skadeløst, ...* (DN IV 457 1366)
- g ... huilket formeghit ware nw [alt **wpp at rekne**] – ... *noe som det nå ville være for mye å regne opp alt.* (DN V 754 1448)
- h budhum ver vmbodz monnum [**nider at sethia** klukkunna til þess ...].
 – *Vi påbød ombudsmennene å sette klokkene ned inntil ...* (DN I 577 1401)
- i ... *Fokke Þolleifssyni, sem atvistæ madher var med fyrnemdom Þorgeire [af at taka fyrnemdan Helleik] – ... Folke Torleivsson, som hadde vært med på drap sammen med førnevnte Torgeir, med å ta av dage førnevnte Herleik.* (DN I 608 1406)

Forskjellen på infinitivskonstruksjoner med infinitivmerket og infinitiven framfor en verbalpartikkel (43a–e) og infinitivskonstruksjoner med infinitivmerket og infinitiven etter en verbalpartikkel (44a–i) kan koples til at den første er den norrøne strukturen, mens den andre er den eldre nynorske.

Infinitivmerket og infinitiven står framfor verbalpartikkelen når infinitivmerket er subjunksjon og infinitiven flyttes ut av verbfrasen, slik det uformelt er vist for eksempel (43a) i (45). Med denne strukturen er det naturlig at vi ikke finner ledd framfor infinitivmerket og infinitiven, for framflytting av ledd i leddsetninger skjer trulig til plasser etter subjunksjonen, slik som det vil bli vist i avsnitt 9.

45 at_{Su} PRO bæra_{Inf/i} [**wp** —_{V/i} alla þa peningha ...]VP
 ↑ ← ← ↓

Infinitivmerket og infinitiven står etter verbalpartikkelen når infinitivmerket er klitisert til infinitiven og denne ikke er flytta ut av verbfrasen, slik det igjen uformelt er vist for eksempel (44a) i (46). Siden infinitivmerket og infinitiven her står i verbfrasen, kan ledd flyttes forbi dem slik at infinitivmerket og infinitiven ikke alltid kommer fremst, se igjen avsnitt 9.

46 —_{Su} PRO [**vp at**_{Klit} **bera**_{Inf} af optnemdæ Narua þa fleri peningha ...]VP

Uten at det er markert i (45) og (46), har jeg gått ut fra at verbalpartiklene opphavlig står etter verbet og får sin preverbale posisjon som resultat av flytting, dvs. at de har samme distribusjon som preposisjoner med utelatt utfylling. Slike preposisjoner står av og til etter en infinitiv (47a), men det er litt vanligere at disse preposisjonene står framfor infinitivsmarket og infinitiven (47b).

- 47 a ... at han scall hafua ... [friit herbyrghe]_i [**at liggia** [vt]_p —_i]_{pp}] — ...
at han skal ha ... fritt herberge til å ligge i. (DN V 794 1455)
- b ok skal huar fuguth ... waræ plichugher ath kiønne thetta for
 almoghen wppa [rætt hæ wapnætingh]_i som alle ere skulluge [**til, ath**
komme [—_p/_j —_i]_{pp}] ... — *Og hver fogd ... skal være pliktig til å gjøre*
kjent dette for allmuen på rette våpenting som alle er pliktige å komme til,
 ... (DN II 963 1490)

9 Ledd framfor infinitiven

Som mange av eksempla ovafor har vist, står det ofte ledd framfor infinitiven i mellomnorske infinitivskonstruksjoner. Her skal vi se nærmere på hva slags ledd det er snakk om, og hvordan denne leddstillinga kan tas som et uttrykk for at infinitivsmarket er klitikon. Derfor skal vi holde oss til infinitivskonstruksjoner med uttrykt infinitivsmarket og se hva som står framfor dette og en eventuell preverbal partikkel.

9.1 Forekomsten av infinitivskonstruksjoner med ledd framfor infinitiven

I oversikten nedafor er alle ledd som hører til infinitivskonstruksjonen, og som står framfor infinitiven, satt innafor klammer som om de står inni infinitivskonstruksjonen. Men som vi snart skal se i avsnitt 9.2, kan ledd også flyttes ut av infinitivskonstruksjonen og opp i den overordna setningen, og det kan være tilfellet med noen av ledda framfor infinitiven. Denne oversikten over infinitivskonstruksjoner med ledd framfor infinitiven må derfor leses som den størst tenkelige forekomsten av slike konstruksjoner.

Når det står ett ledd framfor infinitiven, er det oftest et direkte objekt eller et adverbial (48a–b), men vi finner også indirekte objekt og subjektspredikativ (48c–d) i denne posisjonen.

- 48 a ... fastligha forbiuahande hueriom manne ... [[nakot hindir edher vmak]_{DO} **at gøra** før sagt altare moth thet førscrefne biscoopp Jacobs bref] – ... *i det vi strengt forbyr enhver mann ... å gjøre førnevnte alter noen hindring eller plage mot førnevnte biskop Jakobs brev.* (DN II 726 1437)
- b skulu korsbrøder skyldughir vera [[firir mer ok minni salo]_{PP} **at synghia** salotidir, commendacionem animarum ok saalomesso] – *Korsbrødrene skal være pliktige til å synge sjelebønner, commendacionem animarum og sjelemesse for meg og min sjel.* (DN IV 374 1355)
- c sa(g)de oc Odder vilia hielpa til meder [henne]_{IO} **at lukæ** thæær retgorrer skulder ...]. – *Odd sa også at han ville hjelpe til med å betale henne de rettgjorte skyldene ...* (DN I 674 1421)
- d ... ath forneffuende Morten Smedh haffdhe framdelis vnth befaeth oc fulmacht giffuith for^{de} Knud Knudzssøn [[effthermaels mand]_{SPred} **at være** effther for^{ne} Matz Oluffsøns dødh], – ... *at førnevnte Morten Smed hadde framleis unt, befalt og gitt førnevnte Knut Knutsson fullmakt til å være saksøker etter førnevnte Mats Olavssons død.* (DN V 1012 1512)

Når det er to ledd framfor infinitiven, finner vi et adverbial fulgt av et annet adverbial eller et direkte objekt (49a–b), et direkte objekt fulgt av et adverbial (49c) og et indirekte objekt fulgt av et adverbial, et direkte objekt eller et subjektspredikativ (49d–f).

- 49 a ... ath þæir tiith dømdo varo [[tiil proffs]_{PP} þær_{Adv} **ath wæra** a førnempdom dæghi] – ... *at de var dømt dit for å være til vitnesbyrd der på førnevnte dag.* (DN III 797 1448)
- b ok var þæim siidarmeir dagher sætter ... [[vm þæt maall]_{PP} [ændælighæn dom]_{DO} **at lydha**]. – *Og seinere blei det fastsatt en dag for dem ... for å høre en endelig dom om denne saken.* (DN III 595 1409)
- c ok firirbiodhom ollum monnum ... [nokot]_{DO} [af honom]_{PP} **at taka**, vttan firir fulla peninga], – *Og (vi) forbyr alle menn ... å ta noe fra ham uten for fulle penger.* (DN IV 502 1373)
- d ... at thette Michiellss kornet skall ... wth græidæsz ... arlighæ [thøm]_{IO} [j hendher]_{PP} **at fa** som adhernemfdher war nadigæ herre ... till skipar thet wp at beræ] ... – ... *at dette mikaelskornet skal ... utbetales ... årlig for å gi dem (det) i hende som førnevnte vår nådige herre ... setter til å motta det, ...* (DN V 600 1430)
- e Swo forbiोधom wer oc allom monnom [[theira eighnom, fiskevatnom, jordhom, laxafiskiomi oc skooghom]_{IO} [noghrar wrangar agangor]_{DO} **at weitæ**], – *Så forbyr vi også alle menn å gjøre noen falske*

krav på deres eiendommer, fiskevann, jorder, laksefisker og skoger. (DN IV 887 1442)

- f ... at the sweriæ [[warom nadhig herræ konungenom rikeno oc rikisens monnom allom]_{IO} [holler oc troer]_{SPred} **at wæra** vtan alt ffals oc swik]. – ... *at de sverger å være vår nådige herre kongen, riket og alle rikets menn pålitelige og tro uten all falskhet og svik.* (DN II 727 1437)

Tre ledd framfor infinitivsmerket har vi med et adverbial fulgt av et direkte objekt og enda et adverbial (50a) eller av et indirekte og et direkte objekt (50b), med et direkte objekt fulgt av to adverbial (50c) og med et indirekte objekt fulgt av et adverbial og et direkte objekt (50d).

- 50 a ... merkr boll j Krokstodum ... ok halft merkabol i Saltnesse ... [[firir ___]_{PP} [altid minna]_{DO} æuerdeliger_{Adv} **at halda**]. – ... *et markebol i Krokstad ... og et halvt markebol i Saltnes ... til å evig holde sjelemessa mi for.* (DN II 538 1394)
- b oc forbyudher ek hueriom manne [[her a mothe]_{Adv} þeim_{IO} [nakot hinder]_{DO} **at göra**]. – *Og jeg forbyr enhver mann å gjøre dem noen hindring imot dette.* (DN V 597 1430)
- c þui firirbiodom ver hwerium manne ... [[fyrnæmfnt godz]_{DO} [firir honom æder nokrom þeim sem hona af honom jordena ok godhzet [kauper]_{PP} [mote warom brefwm]_{PP} **at hindra** ne talma], – *Derfor forbyr vi enhver mann ... å hindre eller minske førnevnte gods for ham eller noen av dem som kjøper den, jorda, og godset av ham, imot våre brev.* (DN I 418 1372)
- d ... fforbywdendes alle ... [[for^{ne} Gunnar]_{IO} [her emodh thette wort breff ...]_{PP} [nogher hinder]_{DO} **at gøre** eller gøre lade paa for^{ne} fiske watn vdi nogre made] ... – ... *idet vi forbyr alle ... å gjøre eller la gjøre noen hindring mot førnevnte Gunnar her imot dette brevet vårt ... på førnevnte fiskevann på noen måte, ...* (DN III 923 1478)

Når det er fire ledd framfor infinitivsmerket, er det enten et direkte objekt med tre etterfølgende adverbial eller et indirekte og et direkte objekt fulgt av to adverbial:

- 51 a Thij forbiude vij alle ... [[ffor^{ne} vore kiere vndersotte raadt oc menigheedt i Oslo eller theres effterkommende]_{DO} [till euigh tiidt]_{PP} [her emodt oppa for^{ne} priuilegier oc friihedh]_{Adv} [i noghre sine puncte eller artikle]_{PP} **att hindre**, hindre lathe] ... – *Derfor forbyr vi alle ... å hindre (eller) la hindre førnevnte våre kjære undersätter, råd og menighet i Oslo eller deres etterkommere til evig tid herimot etter førnevnte*

privilegier og frihet på noe av deres punkter eller artikler. (DN III 1040 1508)

- b þoother þa Ommundhe opnemdhom sigh ofþun(g)th wæra [þeim_{IO} þat_{DO} [at fullom loghom]_{PP} til_{Adv} at swara]. – *Da syntes førnevnte Ommund at det var svært vanskelig for ham å betale dem det etter rett lov i tillegg. (DN IV 881 1441)*

I tab. 6 er det oppsummert hva slags ledd utenom verbalpartikler som står framfor infinitiven i infinitivkonstruksjoner med infinitivsmerke, og hvor ofte disse ledda og leddkombinasjonene fins først i slike infinitivkonstruksjoner. Tabellen viser at det ikke er noen klar endring i forekomsten av ledd framfor infinitiven i løpet av mellomnorsk tid, for variasjonen mellom de ulike periodene er neppe annet enn tilfeldig. Muligheten til å plassere ledd framfor infinitivsmarket i infinitivkonstruksjoner falt for øvrig ikke bort før etter 1800 ifølge Faarlund (2004 b: 96).

Tab. 6. Typer av ledd framfor infinitiven i ulike perioder (prosent av alle infinitivkonstruksjoner med infinitivsmerke)

	1350 –74	1375 –99	1400 –24	1425 –49	1450 –74	1475 –99	1500 –24	Sum
DO	16	22	2	26	14	13	16	109
Adv	5	9	7	12	4	11	14	62
IO		2	2	2		2		8
SPred				2		1	2	5
Ett ledd i alt	21	33	11	42	18	27	32	184
Adv + Adv	1	1	4	4	1	2	1	14
Adv + DO	1		1				2	4
DO + Adv	4	5	4	9	4	3	3	32
IO + Adv	1			1				2
IO + DO	1	2	1	1	2	3		10
IO + SPred				1				1
To ledd i alt	8	8	10	16	7	8	6	63
Tre ledd	1	1		1		1	1	5

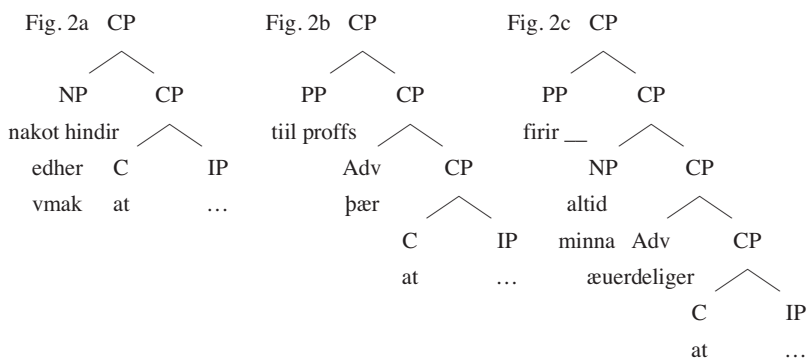
Fire ledd				2			1	3
Sum	30	42	21	61	25	36	40	255
%	23,4	28,0	21,6	30,5	24,8	25,4	26,0	26,2

9.2 Analyse av infinitivkonstruksjoner med ledd framfor infinitiven

I en kommentar til norrøne infinitivkonstruksjoner med ledd framfor infinitivsmerket som (52a–b) sier Faarlund (2004 a: 274): “The fact that more than one phrase is allowed before the complementizer shows that this is not just topicalization of the kind we find in main sentences. It should rather be analyzed as left-adjunction to CP, or possibly raising into the matrix sentence.”

- 52 a Jarlinn ... ætlaði [[brullup sitt]_{DO} **at gera** í Nóregi], – *Jarlen ... tenkte å holde bryllupet sitt i Norge*, (Hkr. II s. 428)
 b ek hafða nú ætlat [[vi. skip]_{DO} [ór landi]_{PP} **at hafa**], – *Jeg hadde nå tenkt å ha med 6 skip fra landet*. (Hkr. II s. 201)

Dersom ledda framfor infinitivsmerket er venstreadjungert til CP, har vi f.eks. i eksempel (48a), (49a) og (50a) ovafor i avsnitt 9.1 strukturer som vist i fig. 2a–c. Dette er en enkel beskrivelse av plasseringa av ledda framfor infinitivsmerket, men en regner da med strukturer som en ikke finner i andre setningstyper.

Derimot fins det klare eksempel på at ledd kan flytte ut av en infinitivskonstruksjon og opp i den overordna setningen. (Jamfør Falk (2010 a) om tilsvarende forhold i eldre svensk.) Dette kan for det første skje ved *hv*-framflytting (53a) eller ved topikalisering av andre leddtyper (53b) til plassen fremst i den overordna setningen. For det andre er det en del setninger der et ledd fra infinitivskonstruksjonen er flytta til en tom subjekts plass i den overordna setningen (53c) ved det som etter Maling (1980) kalles stilistisk inversjon. Og for det tredje fins det setninger der et objekt trulig er flytta ut av infinitivskonstruksjonen ved ‘object shift’ (53d) eller ‘scrambling’ (53e), dvs. framflytting av objekt i setninger henholdsvis uten og med infinitt verb om vi følger Höskuldur Thráinsson (2001: 149–158).

- 53 a ... **hwilket**₁ the mic oc tha loffuadhe [at wærffua t₁], – ... *noe som de også da lovte meg å skaffe.* (DN III 736 1436)
- b ock **frendonom**₁ er jeck reidhæ [at bøtha t₁]. – *Og slektningene er jeg klar til å bøte til.* (DN IV 1043 1505)
- c en þeir sem **þet**₁ dirfuazt [at gera t₁], ... – *Men de som våger seg til å gjøre det, ...* (DN V 331 1384)
- d ... ath han er honom **þæt**₁ skyldughar [at göra t₁], – ... *at han er pliktig overfor ham til å gjøre det.* (DN II 542 1395)
- e ... mædhan gudh vill os [**engin baarn**]₁; vnna [at eigha t₁ saman]. – ... *så lenge Gud ikke vil unne oss å ha noen barn sammen.* (DN I 493 1385)

Felles for disse klare eksempla på flytting av ledd ut av en infinitivskonstruksjon og opp i den overordna setningen er at leddet som har blitt flytta, står skilt fra resten av infinitivskonstruksjonen. Det er nok enkelte av de ledda som står rett framfor en infinitiv, som også kan være flytta opp i den overordna setningen på denne måten uten at det er like synlig. En slik analyse kan i hvert fall være aktuell for foranstilte objekt, som kan ha fått denne plasseringa som følge av ‘object shift’ eller ‘scrambling’. Det er likevel åpenbart at en ikke kan beskrive plasseringa av alle ledd som står framfor infinitiven i infinitivskonstruksjoner, som resultat av slike flyttinger.

De to analyseforslaga hos Faarlund (2004 a: 274) har som forutsetning at infinitivsmarket er en subjunksjon. Seinere har Faarlund (2007: 68; 2015: 6) – i det siste tilfellet med henvisning til Falk (2010 a) (se også Falk 2010 b) – vært inne på at norrøne infinitivskonstruksjoner med ett eller flere ledd framfor infinitivsmarket og infinitiven kan være tidlige

eksempel på den eldre nynorske strukturen der infinitivsmerket er klitisert til infinitiven og infinitivsmerket og infinitiven står i verbfrasen, og at ledd framfor infinitivsmerket og infinitiven “may be remnants of an earlier OV pattern”.

Dette skal vi følge opp her ved å ta den eldre nynorske strukturen som utgangspunkt for analysen av de mellomnorske infinitivkonstruksjonene med ledd framfor infinitiven, og vi skal da se at leddstillinga i disse konstruksjonene i det store og heile kan beskrives ved å regne med samme type flyttinger som vi finner internt i finitte leddsetninger. Jeg kommer imidlertid ikke til å regne med stilistisk inversjon i infinitivkonstruksjonen som forklaring på denne leddstillinga, slik Delsing (2001: 165–167) gjør, dels fordi det i motsetning til i hans gammalsvenske materiale er mer enn ett ledd som kan stå framfor infinitiven, og dels fordi det her egentlig ikke er en tom subjekts plass siden den er fylt av PRO. Ved illustrasjonen av forholda i finitte leddsetninger skal jeg så langt som mulig gi eksempel på leddsetninger med den nye leddstillinga, der det finitte verbet står etter setningsadverb, ettersom infinitiven står etter setningsadverb i infinitivkonstruksjoner med den eldre nynorske strukturen.

Vi kan aller først registrere at det er mulig med topikalisering i finitte leddsetninger i eldre norsk, og at slik flytting skjer til en posisjon etter subjunksjonen (Faarlund 2004 a: 252–253, se også Christoffersen 2000; 2002):

- 54 En [ef_{Su} [at Mikials messo þær nest æftir]_{pp} ero æi fyrnempder tyttugho merker fram kommer] þa ... – Men *viss førnevnte tjue mark ikke har kommet fram ved mikkelsmess dernest etter, så ...* (DN IV 602 1392)

I finitte leddsetninger kan objekt flyttes fram til en plass framfor setningsadverbet (55a–b). I leddsetninger med det finitte verbet etter et setningsadverb, er objektet da flytta over det finitte verbet og eventuelt også over et infinitivt verb. Det er trulig tilfeldig at vi bare har eksempel på pronominale objekt med slik plassering, for vi finner mer omfattende objekt på tilsvarende plass i heilsetninger og i leddsetninger med det finitte verbet framfor et setningsadverb (Mørck 2016: 349–350, 365–367).

- 55 a ... at the **thet**_{DO} aldre_{Sadv} hørde_{FinV} – ... *at de aldri hørte det.* (DN V 1010 1511)

- b ... at han **henne**_{DO} **ey**_{Sadv} **ma**_{FinV} **swa** **brvka**_{InfV} ... – ... *at han ikke får bruke den (jorda) ...* (DN IV 931 1454)

Finite leddsetninger med verbet etter setningsadverb kan videre ha ei form for OV-leddstilling der et objekt, predikativ eller sluttfeltsadverbial er plassert etter setningsadverbet, men framfor verbet (56a–c). Om det er flere ledd med slik plassering, ser rekkefølgen ut til å være den samme som de normalt ville hatt om de stod etter verbet, dvs. med objekt framfor adverbial (56d). Faarlund (2004 a: 161) går ut fra at OV-leddstillinga i norrønt er avleda av ei grunnleggende VO-leddstilling, og OV-leddstillinga i mellomnorsk er såpass sjelden (jf. Mørck 2011 b: 323–326) at den der også må være resultat av framflytting av ledd.

- 56 a ... swa aat han **ey**_{Sadv} **skadha**_{DO} **giorde**_{FinV} **oftnembdom** **Vikleike**, – ... *slik at han ikke gjorde førnevnte Vagleik skade.* (DN VIII 298 1436)
 b ... epter dhet han **ei**_{Sadv} **insigleman**_{SPred} **var**_{FinV} **for** **thette** **breff** ... – ... *fordi han ikke var besegler for dette brevet ...* (DN II 842 1462)
 c ... at han **ækki**_{Sadv} [**j annan stadh**]_{PP} **køypte**_{FinV} **en** **aa** **retto** **torghe** – ... *at han ikke kjøpte på annet sted enn på rette torg.* (DN VI 338 1392)
 d ... swa at han **ther** **siælffuer** **ey**_{Sadv} **ney**_{DO} **fore**_{Adv} **sighia**_{InfV} **kunne**_{FinV}, – ... *slik at han der sjøl ikke kunne si nei til dette,* (DN III 745 1438)

I tillegg må det nevnes at setningsadverb kan ha et annet adverbial både framfor og etter seg (57a–b). Mens det i moderne norsk er frie verbaladverbial – særlig tidsadverbial, i noe mindre grad måtesadverbial og sporadisk enkelte andre – som kan plasseres sammen med setningsadverb (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 887), ser norrønt ut til å tillate litt forskjellige typer av både korte og lengre verbaladverbial sammen med setningsadverb (jf. Christoffersen 1993: 224; Faarlund 2004 a: 238). Siden det ikke kan gis noen klare regler for plassering av verbaladverbial i mellomnorsk, er det ofte vanskelig å avgjøre om et adverbial skal sies å ha si normale plassering sammen med et eventuelt setningsadverb, eller om det er et framflytta adverbial i OV-leddstilling.

- 57 a ... att wii [**en nw**]_{Adv} **ey**_{Sadv} **withe**_{FinV} **hwæden** **thet** **sidesthe** **wlkom** ... – ... *at vi ennå ikke veit hvor det siste (brevet) kom fra, ...* (DN XII 298 1523)

- b ... ath the **icke**_{Sadv} [**end nw**]_{Adv} finge_{FinV} mackth ther tiil – ... *at de ikke ennå fikk makt til dette.* (DN XIII 306 1523)

Det er vanskelig å vise entydig hvordan disse mulighetene for framflytting av ledd som vi ser i finitte leddsetninger, nyttes i infinitivkonstruksjoner dels fordi disse mangler synlig subjekt og vi derfor ikke kan se hva som er topikalisert, og dels fordi det så sjelden er med setningsadverb eller andre adverb med tilsvarende distribusjon som skiller mellom en plass for objekt som er flytta ved objektsframflytting, og objekt som ved flytting gir OV-leddstilling. Et eksempel på dette er det direkte objektet i infinitivkonstruksjonen i (48a), som kan tenkes å være topikalisert til en plass framfor PRO (58a) eller flytta fram til en plass etter PRO (58b), og i det siste tilfellet uten at det går fram om dette ville vært framfor eller etter en plass for et setningsadverb.

- 58 a ---_{Su} [**nakot hindir edher vmak**]_{DO} PRO at **gøra** før sagt altare t_i ...
 ↑ ← ← ← ↓
 b ---_{Su} PRO [**nakot hindir edher vmak**]_{DO} at **gøra** før sagt altare t_i ...
 ↑ ← ← ← ↓

Dessuten er det som nettopp sagt ofte uklart om adverbial står på sin opphavlige plass eller er flytta. Derfor er det ikke bare uklart om adverbialet i infinitivkonstruksjonen i (48b) er topikalisert til en plass framfor PRO (59a) eller til en plass etter PRO (59b), men også om det i det heile tatt er flytta til denne plassen eller er basegenerert i en slik posisjon.

- 59 a ---_{Su} [**firir mer ok minni salo**]_{PP} PRO at **syngchia** salotidir ... t_i
 ↑ ← ← ← ↓
 b ---_{Su} PRO [**firir mer ok minni salo**]_{PP} at **syngchia** salotidir ... t_i
 ↑ ← ? ← ↓

Som ei oppsummering må vi likevel kunne si at om vi går ut fra at infinitivkonstruksjoner med ledd framfor infinitivmerket har samme struktur som finitte leddsetninger med den nye leddsetningsleddstillinga – bortsett fra at infinitivkonstruksjonene har infinitivmerket klitisert til infinitiven, mens de finitte leddsetningene innledes med en subjunksjon – er det forståelig at infinitivkonstruksjonene kan ha ledd framfor infinitiven. I tillegg til at vi bør kunne åpne for topikalisering av ledd i

infinitivskonstruksjonene, er det mulig med objektsframflytting til en plass framfor setningsadverb og med sluttfeltsledd framfor verbet ved ei slags OV-leddstilling siden infinitiven ikke er flytta ut av verbfrasen. Samla skulle dette gi plasseringsmuligheter for alle ledd og leddkombinasjoner som vi finner framfor infinitivsmerket, og som ikke klart er flytta opp i den overordna setningen.

10 Avslutning

De 1158 mellomnorske infinitivskonstruksjonene med PRO som subjekt som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er i samsvar med det som ser ut til å være vanlig, sett på som infinitte leddsetninger. I dette materialet kan en se to strukturer, dels en norrøn, der infinitivsmerket er subjunksjon, infinitiven er flytta ut av verbfrasen og PRO står mellom disse, og dels en eldre nynorsk, der infinitivsmerket er klitikon til infinitiven, denne fortsatt står i verbfrasen og PRO kommer framfor begge.

Den norrøne strukturen viser seg først og fremst i ett eksempel der infinitiven er flytta framfor et midtfeltsadverb (avsnitt 4), og i ni eksempel der infinitiven er flytta framfor en verbalpartikkel (avsnitt 8). Dessuten kan det at 11 av 12 eksempel på skrivemåter av infinitivsmerket som tyder på at det har fått runda vokal, står først i en infinitivskonstruksjon, tolkes som et uttrykk for at vi da har den norrøne strukturen der infinitivsmerket er subjunksjon og dermed har et visst trykk (avsnitt 6).

Den eldre nynorske strukturen viser seg på liknende måte først og fremst i fem eksempel der infinitiven står etter et midtfeltsadverb (avsnitt 4), og i 45 eksempel der infinitiven står etter en verbalpartikkel (avsnitt 8). Dessuten kan 11 tilfeller der infinitivsmerket er skrevet sammen med infinitiven som ett ord, tas som tegn på at infinitivsmerket da er et klitikon til infinitiven (avsnitt 5). Når en infinitivskonstruksjon inneholder sideordna infinitiver med hvert sitt infinitivsmerke, er det også nærliggende å se infinitivsmerkene som klitikon til infinitivene (også avsnitt 5). Videre har vi sett at infinitivsmerket utelates oftere når det har ledd framfor seg, enn når det står først i en infinitivskonstruksjon, og dette kan vi forklare med påvirkning fra infinitivsledd som ikke har setningsform, om vi går ut fra at infinitivsmerket og infinitiven da står i verbfrasen i den eldre nynorske strukturen (avsnitt 7). Endelig kan vi

med utgangspunkt i den eldre nynorske strukturen med både infinitivsmerket og infinitiven i verbfrasen beskrive det at det kan stå ett eller flere ledd framfor infinitivsmerket og infinitiven, som resultat av flyttinger som vi også finner i finitte leddsetninger (avsnitt 9).

Litteratur

Eldre kilder

Bspr. = “*I det meest upolerede Bondesprog*”. *Tekster på trøndermål 1706–1856*. Utg. Arnold Dalen & Jan Ragnar Hagland. Oslo – Bergen – Stavanger – Tromsø: Universitetsforlaget 1985.

DN = *Diplomatarium Norvegicum*, I–XX 1849–1915, XXI 1976, XXII 1990–1992. Christiania/Oslo.

Hkr. = *Heimskringla. Nóregs konunga sögur af Snorri Sturluson* I–IV. Utg. Finnur Jónsson. København: Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur 1893–1901.

Hom. = *Gamal norsk homiliebok*. Utg. Gustav Indrebø. Nytt opptrykk av utg. fra 1931. Oslo: Universitetsforlaget 1966.

Mbl. = *Den fyrste morgonblånen. Tekster på norsk frå dansketida*. Utg. Kjell Venås. Oslo: Novus forlag 1990.

Nyere kilder

Bjørnstad, Ketil. 1977. *Vinterbyen*. Oslo: Aschehoug.

Christiansen, Sigurd. 1938. *Det ensomme hjerte*. Oslo: Gyldendal.

Fløgstad, Kjartan. 1988. *Portrett av eit magisk liv. Poeten Claes Gill*. Oslo: Aschehoug.

Vesaas, Tarjei. 1945. *Huset i mørkret*. Oslo: Gyldendal.

Wessel, J. H. 1862. *Samlede Digte*. Utg. I. Levin. København: Reitzels Forlag.

- Christoffersen, Marit. 1993. *Setning og sammenheng. Syntaktiske studier i Magnus Lagabøters landslov*. ADH-serien 65. Kristiansand: Agder distriktshøgskole.
- . 2000. “Leddsetninga i norsk – er her spor av mellomnedertysk påvirkning?” I: *Språkkontakt – Innverknaden frå nedertysk på andre nordeuropeiske språk*, red. Ernst Håkon Jahr, 153–169. Nord 2000: 19. København: Nordisk ministerråd.
- . 2002. “Har leddsetninga i norrønt “forfelt”? Et studium av underordna setninger i Magnus Lagabøters landslov.” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 20: 153–176.
- Delsing, Lars-Olof. 2001. “Stylistic fronting. Evidence from Old Scandinavian.” *Working Papers in Scandinavian Syntax* 68, 147–171.
- Emonds, Joseph Embley & Jan Terje Faarlund. 2014. *English: The language of the vikings*. Olomouc modern language monographs 3. Olomouc: Palacký university.
- Endresen, Rolf Theil. 1995. “Norwegian og and å – a cognitive view.” *Nordic journal of linguistics* 18 (2), 201–218.
- Falk, Cecilia. 2010 a. “Att analysera fornsvenska infinitivfraser – vad är grammatiskt, vad är ogrammatiskt?” I: *Studier i svenska språkets historia* 11, red. Maj Reinhammar, 31–48. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 113. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.
- . 2010 b. “Ledföljden i svenska infinitivfraser.” I: *Studier i svenska språkets historia* 10, red. Erik Magnusson & Lena Rogström, 99–107. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 36. Göteborg: Meijerbergs Inst. för Svensk Etymologisk Forskning.
- Faarlund, Jan Terje. 2003. “Reanalyse og grammatikalisering i norske infinitivskonstruksjonar.” I: *Språk i endring. Indre norsk språkhistorie*, red. Jan Terje Faarlund, 57–79. Oslo: Novus forlag.
- . 2004 a. *The Syntax of Old Norse*. Oxford: Oxford University Press.
- . 2004 b. “Diakron syntaks og språkkontakt.” I: *Språkhistoria och flerspråkighet. Föredragen vid ett internationellt symposium i Uppsala 17–19 januari 2003*, red. Lennart Elmevik, 93–102. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 87. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.

- . 2005. “Grammatikalisering og degrammatikalisering i norske infinitivskonstruksjonar.” I: *Grammatikalisering og struktur*, red. Lars Heltoft, Jens Nørgård-Sørensen & Lene Schøsler, 85–100. København: Museum Tusulanums Forlag.
- . 2007. “Parameterization and change in non-finite complementation.” *Diachronica* 24 (1): 57–80.
- . 2015. “The Norwegian infinitive marker.” *Working Papers in Scandinavian Syntax* 95, 1–10.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grøtvedt, Per Nyquist. 1970. *Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350–1450*. II. *Vestre og Indre Folden*. Skrifter fra Norsk målførearkiv XXII. Oslo: Universitetsforlaget
- Höskuldur Thráinsson. 2001. “Object Shift and Scrambling.” I: *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, eds. Mark Baltin & Chris Collins, 148–202. Oxford: Blackwell.
- Kalm, Mikael. 2016. *Satsekvivalenta infinitivfraser i svenskan. En synkron och diakron undersökning*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 99. [Uppsala:] Uppsala universitet.
- Knudsen, Trygve. 1967. “Norskheter i Wessels skriftspråk.” I: *Skrifttradisjon og litteraturmål*, 109–142. [Oslo:] Universitetsforlaget.
- Maling, Joan. 1980. “Inversion in embedded clauses in Modern Icelandic.” *Íslenskt mál og almenn málfræði* 2, 175–193.
- Myrvoll, Klaus Johan. 2005. [Anmeldelse av] “Jan Terje Faarlund (red.): *Språk i endring. Indre norsk språkhistorie*.” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 23 (2): 271–281.
- Mørck, Endre. 1980. *Passiv i mellomnorske diplom*. Upubl. hovedfagsavh. Universitetet i Oslo.
- . 1999. “Midtfeltet i mellomnorske heilsetninger.” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 17, 183–200.
- . 2011 a. “Noen hovedtrekk ved eldre nynorsk syntaks.” I: *Norsk språkhistorie i eldre nynorsk tid (1525–1814)*. *Minneskrift for Kjartan Ottosson*, red. Helge Sandøy & Ernst Håkon Jahr, 156–182. Oslo: Novus forlag.
- . 2011 b. *Leddstillinga i mellomnorske heilsetninger. Funksjons- og feltanalyse og materialpresentasjon*. Oslo: Novus forlag.
- . 2015. “Hovedtrekk ved akkusativ med infinitiv i mellomnorsk.” *Maal og Minne* 2015 (2): 43–85.

- . 2016. “Syntaks.” I: *Norsk språkhistorie I. Mønster*, red. Helge Sandøy, 317–445. Oslo: Novus forlag.
- Pettersen, Egil. 1975. *Språkbrytning i Vest-Norge 1450–1550*. Bergen – Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget.
- Seip, Didrik Arup. 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*. 2. utg. Oslo: Aschehoug.
- Vittersø, Gro. 2004. *Fra sva til sav. Leddstilling i norske leddsetninger 1200–1875*. Unpubl. hovedfagsavh. Universitetet i Oslo.

Abstract in English

This study is based on 3413 charters containing 1158 control constructions from the period 1350–1525. The main result of the study is that the infinite clause in these constructions is either an Old Norse structure where the infinitive marker is a subjunction and the infinitive is moved out of the verb phrase, or an Early Modern structure where the infinitive marker is cliticized to the infinitive in the verb phrase. These two structures can be detected mainly on the basis of the position of the infinitive in relation to sentence adverbs and to verbal particles, but besides it is relevant to look at writing of the infinitive marker and the infinitive in one word, the form of the infinitive marker and omission of the marker. On the basis of the Early Modern structure the occurrence of phrases in front of the infinitive marker and the infinitive is described as the result of movements which can also be found in finite clauses.

Endre Mørck
Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet
Institutt for språk og kultur
Postboks 6050 Langnes
NO-9037 Tromsø
endre.morck@uit.no